БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР! 1929 чылдан үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1960 ч. ФЕВРАЛЬ 19 ПЯТНИЦА № 40 (4524).

Өртээ 20 көп.

Н. С. Хрущевтуң Бирмада чоруп турары

РАНГУН. (СЭТА). Февраль 17-де ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев Арзани деп мавзолейге барган болгаш Бирманың национал маадыры Аунг Санның хөөрүнге чечек салган.

«ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Хрущевтан бирма улустуң маадырынга» деп ында бижээн.

Н. С. Хрущев болгаш ону үдеп чоруур кижилер Арзани мавзолейге чорааныныңа соонда Совет Эвилелиниң бирма улуска белек кылдыр Рангунда тудуп турары технологтуг институттуң болгаш аалчылар бажыңының тудуушкуну-биле танышканнар.

ОБЛАСТЫҢ IX ПАРТИЯ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Дүүн, февраль 18-те, областың хөгжүм-шин театрының бажыңында областың партия организациязының IX конференциязы ажыттынган.

Конференцияны СЭКП обкомунуң бирги секретары эш **С. К. Тока** ажыткан. Конференцияның ажылчын президиумун болгаш өскедаа удуртур органнарын сонгаан.

СЭКП Төп Комитединиң Президиумун конференцияның Хүндүлүг президиумунга сонгуур дугайында саналды делегаттар чаңгыс үн-биле деткип, диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Областың партия организациязының IX конференциязы хүн чурумун ёзугаар моон адаандакы айтырыгларны чугаалажып турар:

1. СЭКП Тыва обкомунуң ажылының дугайында отчёт.
2. Партия обкомунуң ревизия комиссиязының отчёду.
3. СЭКП обкомун сонгуур.
4. Партия обкомунуң ревизия комиссиязын сонгуур.

Бирги айтырыгның талазы-биле илеткелди СЭКП обкомунуң секретары эш **А. В. Анкудинов** кылган. СЭКП Тыва обкомунуң ажылының дугайында отчёт илеткелдиң делегеренгей допчулалы бо солуннуң ийиги болгаш үшкү арынарында парлаттынган.

Ийиги айтырыгның талазы-биле илеткелди партия обкомунуң ревизия комиссиязының даргазы эш **А. И. Каплунов** кылган.

Конференцияга бирги болгаш ийиги айтырыглар талазы-биле илеткелдернин соонда саналдар эгелээн.

Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң даргазы эш **Д. Зайцев** бир дугаарынга сөс алган. Чеди чылдың баштайгы чылында колхозчу ажыл-ишчилериниң чедиишкиннерин, Төрээн чуртунуң, Коммунистиг партиязының мурнунга алган социалистиг хүлээлгелерин олар аксеткилдиг боттандырып турарын ол тодаргай фактыларга көргүскен.

Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозунуң даргазы эш **М. Мирчин** бодунуң саналынга, ниитиниң мал ажылын кол айыткан. Мал өстүрериге, ылангыя хой ажылын хөгжүдеринге колхозтуң девискээри таарымчалыг. Малдың уксаазын экижидер чорук ооң продуктулуун бедидерин хандырар. Колхоз баштаар чери болгаш партия организациязы бо талазы-биле боттуг хемчеглерни ап турарын эш Мирчин демдеглээн.

СЭКП Кызыл хоорай комитединиң секретары эш **Н. Курбатский** сөс алгаш, хоорайның ажылчы чоннарын сүт болгаш сүт продуктулары-биле, картофель болгаш ногаа аймаа-биле хандырар айтырыгже кичээнгей салырын чугулалап айыткан. Ол ышкаш тудуг организацияларының ажылында улуг четпестер барын оратор шүгүмчүлээн.

Варыын-Хемчик районнуң ажылчы чоннары чеди чылдың ийиги чылында улам чүткүлдүг ажылдап турарын СЭКП райкомунуң секретары эш **О. Алдын-оол** бодунуң саналынга чугаалааш, Ак-Довурак комбинаттың тудуун дүргедирин демдеглээн. Облпотребсоюзтуң баштаар чериниң даргазы эш **А. Арланмай**—«Эң эки арыг-шевер суур дээш, колхоз-кооперация кежигүннериниң үлегерлиг чурталга бажыңы дээш» чарышка кооператорларның киржилгезин; СЭКП Тожу райкомунуң секретары эш **М. Мендуме**—районнуң аңныыр болгаш ыяш ажыл-агыйын хөгжүдер перспективтиг айтырыгларже кичээнгей салырын чугаалааннар.

Конференцияның баштайгы хүнүнде СЭКП Каа-Хем райкомунуң секретары эш **С. Шуклин**, областың көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги эш **В. Соколов**, Бай-Тайга райкүүскомунуң даргазы эш **М. Ангырбан** олар база санал берген.

СЭКП-ниң Красноярск край комитединиң болгаш СЭКП-ниң Хакас обкомунуң конференцияның адынга чоруткан байырлыг телеграммаларын номчуп дыннадырга, делегаттар диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Тандының «Кызыл партизан» совхозунуң, Биш-Хемниң «Кызыл тараачын» колхозунуң, Өвүрнүң «Торгалыг» колхозунуң, Улуг-Хемниң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң, Каа-Хемниң Ленин аттыг колхозунуң, Чөөн-Хемчиктиң «Искра» колхозунуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының коллективтеринден келген телеграммаларны конференцияга база номчаан.

Конференция ажылын үргүлчүлеп турар.

Тыва областың партия конференциязының президиумунга

Партия организациязының амыдыралында кайгамчыктыг болуушкун-биле хolбаштыр Тыва областың партия конференциязының делегаттарынга партияның Красноярск край комитеди изиг байыр чедирип тур. Партияның XXI съездизиниң, СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин күүседир талазы-биле чаа курлавырларны илередирин, чеди чылдың ийиги чылында Тыва автономнуг областың экономиказын болгаш культуразын улам ыңай өстүрериге улам улуг чедиишкиннерни чедип алырын конференцияның делегаттарынга күүседивис.

Коммунистиг байыр-биле СЭКП-НИҢ КРАСНОЯРСК КРАЙ КОМИТЕДИ.

* * *

Партияның XV область конференциязының даасканчын ёзугаар СЭКП-ниң Хакас обкому Тыва областың партия конференциязының делегаттарынга база силерниң күүрүңерде ақы-дуңма Совет Социалистиг Тываның бүгү коммунистеринге болгаш ажылчы чоннарынга чүректиң ханызындан изиг байыр чедирип тур. Улуг чаагай чеди чылды болгаш СЭКП-ниң төөгүлүг XXI съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынга эң-не улуг чедиишкиннерлиг болуруңарны силерге сетнилдиң ханызындан күзеп тур бис, эргим эштер. Хөй национал дыг совет өг-бүленің найыралы делгерезин! Бистің партиявыстың ленинчи штавы—Төп Комитет делгерезин!

СЭКП-НИҢ ХАКАС ОБКОМУ.

Областың IX партия конференциязының президиумунга

Областың IX партия конференциязының делегаттарынга бистің совхозтуң коллективи изиг байыр чедирип, партияның XXI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң шиитпирлерин чеди чылдың ийиги чылында күүседирде областың ажыл-ишчилери үреттүңнелдиг ажылдыг болурун күүседивис.

Бөдувустуң аргаларывысты санап көргеш, 1960 чылда планда көрдүнгениниң 1,8 катап хөй эзтти, 1,2 катап хөй сүттү, 1,2 катап хөй дүктү садар хүлээлгени алдывыс. Эрткен чылдаазынга деңнээргe эзт садары 3 катап, ооң иштинде хаван эзди 5 катап, сүт—1,3 катап болгаш дүк—1,5 катап көвүдээр. Тарылга шөлдерин 60 хуу калбартып, тараа садарын 1,5 катап көвүдедир бис.

Салдынган сорулганы күүседирибиле хаваннарны бөлүктеп ажаапдежээриниң аргазы нептереттинген, мыйыстыг улуг бода малды кыжын семирти чемгерип ажары организастаттынган, саар бөлүк 200 инектерни баглавас ажаалдаже шилчитиен.

Ажыл-агыйның хөй-хөй малчынары боттарынга бедиткен хүлээлгелерни алган. Чижээлээрге, хаван ажаакчызы эш Лузин бо чылын 500 баш хаваннарны семирти чемгерерин болгаш 45 тонна хаван эздин алырын шиитпирлээн. Хойжу эш Кашпык-Кара, 2 чыл дургузунда төрүүр 100 хойлардан-на 320 хураганнарны алыр болгаш хой бүрүзүнден-не 3 кг дүктү бо чылын кыргыыр деп, хакас хойжу эш Идимешевтиң кыйгырыын хүлээп алган.

Культура-амыдырал байдалдарын экижидери-биле бо чылын 500 дербелчин метр чуртталга бажыңнарын тудар. 100 баш инек кирер кажааны, 100 бызаа кирер бызаа кажаазын, 1400 хой кирер хой кажаазын тудар болгаш 2000 куш кирер куш кажаазын чедир тудуп доозар бис.

Часкы хову ажылдарын чедиишкинниг чорударынга белеткенмишаан, механизаторлар бүгү техниканы бүрүн септеп доозкан. Алган хүлээлгелерин күүсетпишаан, күрүнеге совхоз ам безин 1960 чылдың бирги кварталының планындан 2,2 катап хөй эзтти, 1,1 катап хөй сүттү саткан.

Сүттү, дүктү болгаш тарааны садар талазы-биле 1960 чылга алдынган хүлээлгелерин коллектив октябрь 1-ге чедир күүседирин хүлээнип тур.

«Кызыл партизан» совхозтуң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары бистер, областың бүгү совхозтары бистің үлегериви эдерерин кыйгырып тур бис.

Коллективтиң даасканын ёзугаар:

Совхозтуң директору И. ЮРТАЕВ.

Партия организациязының секретары А. БЕСПАЛОВ.

Комсомол организациязының секретары Н. АНДРОСОВ.

Чурукта: конференцияның хуралдалында.

Фото С. Фаактистовтуу.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге

Февраль 23—Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 42 чыл болган ою. Ол хүнге алдар кылдыр будүрүлгелерде, шериг кезектеринде, албан болгаш өредилге черлеринде ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң алдарлыг төөгүзүнге холбаштырган илеткелдер болгаш лекциялар болуп турар.

Клубтарда болгаш Культура бажыңнарында Октябрьның социалистиг Улуг революциязының киржикчилери—хоочун большевиктер-биле ужуражылгаларны организастагылап турар. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле хамааты дайынның болгаш Адачурттуң Улуг дайынының үезинде совет шериглериң дайынларны ажып тиилээн чайынанчак тиилелгелериниң дугайын олар чугаалап турарлар.

Бүгү улустуң болур деп турар ол байырлалын Москвада калбаа-биле демдеглеп турар. Совет Армияның М. В. Фрунзе аттыг Төп Бажыңынга «Кино уран чүүлүнүң мастерлери — Совет Армияның болгаш Флоттуң дайынчыларынга» деп темага кежээ болган. Маңаа солдаттарның, офицерлериң мурнунга кино артистери, режиссёрлер болгаш сценаристер чүве чугаалааннар. Олар боттарының чогаадыкчы ажыл-чорудулгаларының планнарының дугайында болгаш Совет Армияның база Шериг-Далай Флодунуң дугайында кино-чуруктарны тургузар талазы-биле канчаар ажылдап турганының дугайын чугаалап бергеннер.

САТБ-ның концерт залының часпарлаар өрээлинде «Совет Армия болгаш Шериг-Далай Флоду уран чурулгада» деп фото-чурук делгелгези ажыттынган. Ооң хөй санныг чуруктары социализм чуртунуң армиязының болгаш флодунуң алдарлыг төөгүзүнүң дугайын чугаалап турар.

Москва хоорайның ДОСААФ комитеди байырлалдың будүүзүнде Москва — Ленинград—Москва аразынга автомобиль чарыжын организастаар. ДОСААФ-тың авиомоделистери, хаакчылары болгаш адыгжылары боттарының өнүжилии көрүзер массалыг спортчу байырлалдарны февраль 22-де культура болгаш дыштанылганың Төп парыгынга база «Сокольники» паркка организастагылаар.

(СЭТА).

Тууйбу будүрүкчүлери

Чаа-Хөл районнуң Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң тудуг бригадазының тууйбу будүрер черинде ажылдап турар 20 колхозчулар эрткен чылын 70 муң тууйбуну кылыр тургаш, 80 муңну будүрген. Дыдың-оол, Кызыл-оол, Чапыыш тууйбу будүрер нормазын хүн бүрүде ажыр күүседип турган.

Тууйбу кылыкчылары бо чылын эрткен чылдыындан хөй тууйбуну будүрер деп турар. Олар тууйбу кылырынга хереглеп оттулар 80 кубометр ыяшты хап тургускаш, ону тууйбу сарайынче сөөртүп алган. Ам удавас тууйбу өрттедир ажыл эгелээр.

Н. СУНДУЙ.

10 муң чудук

Тудуг материалдарын өй-шаанда белеткеп алыры-биле Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозтуң баштаар чери эрткен чылдың ноябрь айның 25-те бир бригаданы Соңгу-Чыраалык деп черже чоругкан. Бригаданың шупту 25 кежигүннери янзы-бүрү звеноларда үстүп алган тудуг ыяжын кезип, машина оруунче сөөртүп турарлар.

Ол бригада 12.000 чудук кезип белеткээр тургаш 10 муну белеткээн, ооң иштинде 8 муңну чонгаш, машина оруунче сөөртканнер. Бригаданың кежигүннери 1000 кубометр оттулар ыяшты белеткээрин база хүлээнгеннер.

Бригадир Д. Эриң ында кижилериң чагыткан солуннарын үргүлчү эккелдирип турар болгаш СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң IV сессиязының материалдарын тудугжуларга боду таныштырган.

Ш. ДАМБА.

Чепсегленнишкинни дүжүрер дээш совет хөй-ниити конференциязының ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында РЕЗОЛЮЦИЯЗЫ

Чепсегленнишкинни дүжүрери дээш совет хөй-ниити конференциязының киржикчилери бистер, бүгү бүгү кижи төрелгетениң сеткилин дүвүредип турар айтырыгны — ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадыр талазы-биле дугуржулга чедип алыр дугайында айтырыгны чугаалажып көрдүвүс.

АКШ, ССРЭ болгаш Англия үр үениң дургузунда ядролуг частыышкыннарны кылбайн турар дээрзин бүгү чурттарның тайбыңга ынакшылдыг кижилери-биле бир дөмей, бүгү совет кижилер сеткил ханыышкынының бодалы-биле көрүп турар. Бир эвес ядролуг шенелделерни барын талакы күрүнелер катап чоруда бербес болза, ядролуг шенелделерни катап эгелевес бис дээрзиниң дугайында Совет чазактың медеглели бүгү делегейге билдингир болгай.

Ынчалза-даа ядролуг чепсектиң бүгү-ле шенелделерин мөңге үеде соксадыр дугайында дугуржулга ядролуг чепсектерлиг күрүнелериниң аразында ам-даа чардынмаан турар барымдаа чаагай сеткилдиң бүгү кижилерин дүвүредип турар. Ядролуг шенелделерни база катап эгелээриниң кыжаныы барын херечилеп турар АКШ-ка кылдынган медеглелди холбаштыр ындыг дүвүрөөр чорук сөөлгү үеде онза күштелген.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының кыйгырыы турбуже француз чазак атомнуг чепсектиң шенелдезин Сахарага чоруткананың дугайында делегейниң хөй-ниитизиниң чөптүү-биле килеңнеп турарын Совет Эвилелиниң хөй-ниити бөлүктери үлежип турар. Францияның чазааның ындыг хемчеглери ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында дугуржулга чедип алыр талазы-биле үш күрүнелериниң 1958 чылдан бээр Женевада чорудуп турары чугаалажыышкыннарны нарыыдатпайн барып черле шыдавас. Францияның чазааның ол хемчеглери чепсегленнишкинни дүжүрериниң бүгүле дайынларынга, атомнуг эндере чепсегленнишкиниң бүгү-ле талалакчыларынга дуза болур.

Хөй-хөй чугула айтырыгларның талазы-биле күрүнелериң аразында дугуржулга мүн-не чедип алдынган болгаш ындыг дугуржулганы чарып алырынга орук херек кырында ажык. Чер иштиниң бүгү-ле ядролуг шенелделерин илередип тывары черле болдунмас деп чылдак хап алгаш, чер иштиниң ядролуг шенелделерин хорудгаар хөннүң АКШ-та чок болуп турары бо талазы-биле дугуржулга чедип алырынга мөөндак болуп турар, ынчаарга экспертти рниң 1958 чылда Женевага болган чөвүлел хуралы чер иштиниң бүгү-ле ядролуг шенелделерин контрольдаарының четчир боттуг аргаларын сүмелээн дээрзи эки билдингир болгай.

Өске чурттарның хөй-ниитизи-биле бир дөмей, совет хөй-ниити болза, ядролуг чепсектиң бүгү-ле шенелделерин соксадыр дугайында дугуржулга чедип алырындан ойталаарынга ол чылдакты четчир үндезин кылдыр хүлээп шыдавас. Ынчаарга ындыг дугуржулгага ат салдынганда ону эң шыңгыызы-биле сагыырының хөрөнге улуг харысалганы ооң киржикчилеринге онаар апаар.

Ядролуг чепсектиң шенелделерин хорудгаар дугайында дугуржулга чардынганының болгаш контроль системазын тургусканының соонда кандыг-бир күрүне чер иштиниң чажыт частыышкыннарын черле кайын чоруда бээр, а бир эвес ынчап баар болза, ол чорук сойгалаттына бээр болгаш ол күрүне боду бүгү делегейниң улустарының караанга бужартаар апаар. Техниктиг экспертти рниң өлөөн каш чөвүлелдериниң түңнелинде янзы-бүрү частыышкыннарны бүрүңү-биле илередип тып болурунуң бүрүн аргалары бары доктаатты нган болгаш ол контроль системазынга өргөжок чугула кол чүүлдер тодаргайлаттынган турган. Амдыызында дугуржулга чедип алдынмаан кандыг-даа техниктиг тодаргай чүүлдерни ажып эртеринге калбак аргаларны амгы үениң өртеми берип турар.

Амгы үениң байдалында кара чаңгыс шыныыг чүүл болза ядролуг шенелделерни соксадыр дугайында улустар аразының дугуржулгазын болдунар-ла дүргени-биле чедип алыры болгаш эксперттериң сүмелерин ёзугаар контроль системазын тургузары болур-дур. Эртемниң болгаш техниканың моон соңгаар дүрген хөгжүдезин болгаш ол система боттанып турда алдынган практиктиг дуржулганы ажыглаары моон соңгаар контроль системазын улам болбаазырангайжыдар арганы берип турар.

Ядролуг чепсектиң шенелделерин чер болганга болгаш мөңге үеде хорудгаар дугайында дугуржулга Женева чөвүлел хуралына чедип алдынган турар дээрзинге сеткилдиң ханызындан идегелди совет хөй-ниити илергейлеп тур. Харын-на ону бүгү делегейде тайбыңга ынакшылдыг кижилер маңап турар, делегейниң бүгү хөй-ниитизи ону маңап турар.

Чепсегленнишкинни дүжүрер дээш совет хөй-ниити конференциязының делегейниң бүгү-ле тайбыңга ынакшылдыг күштеринге КЫЙГЫРЫЫ

Чепсегленнишкинни дүжүрери дээш совет хөй-ниитиниң конференциязы, бүгү совет улустуң күзел-соруун илередипишаан, делегейниң тайбыңга ынакшылдыг күштеринге дараазында кыйгырыгны кылып тур:

Чепсегленнишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дугайында айтырыг кижи төрелгетениң мурнунга эң-не калбаа-биле тургустунуп келген, чүге дээрге ядролуг чепсекти улам ыңай эндере бүдүрери дайынче орук-тур, ынчаарга ол дайын кижи төрелгетенге халап болур ийик. Чепсегленнишкинни дүжүрери дээрге амгы үеде анаа бодал эвес, харын тургустуна берген айыылдыг байдалдан үнериниң кара чаңгыс угаазылыг аргазы болур-дур. Харын-на моон ужурунда КНО-нуң Кол Ассамблеязына чепсегленнишкинни бүгү-ниити, бүрүн болгаш контрольдаашкынныг дүжүрер дугайында Совет Эвилелиниң өмүнээзинден Н. С. Хрущевтуң киргени тодаргай болгаш боттуг саналдарын бүгү делегейниң хөй-ниитизи калбаа-биле деткээн. Совет чепсектиг күштерни 1 миллион 200 муң кижиге база дагын кызырар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң шиитпири болза чепсегленнишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дугайында дугуржулга чедип алырын дыка чиигедип турар ындыг хемчеглериң практиктиг үлегери болуп турар. Ол чижекти эдерерин­че барын талакы күрүнелерни совет хөй-ниити кыйгырып тур.

Чепсегленнишкинни дүжүрер дугайында эң чоокку үеде чугаалажыышкыннар эгелээр. Ынчалзажок дугуржулганы чедип алырының оруунда эвээш эвес моондактар ам-даа бар. Хөй-хөй кижилерде «соок дайынның» бодалдары болгаш чаңчылдары ам-даа бар. Делегейде чамдык бөлүктер ам-даа эндере чепсегленнишкинни үргүлчүлээри дээш хөделип турар. Чепсегленнишкиндеп ойталаар хөнү чок политиктиг ажылдакчылар болгаш шериг кижилери ам-даа бар. Ынчалза-даа амгы үениң шериг техниказы турда чепсегленнишкин бүгү кижи төрелгетенге эң улуг кыжаныг болуп турар, чүл дээрге: таварылга бүрүзү эдип алыр аргажок халапка чедирип болур.

Чепсегленнишкинни дүжүрериниң айтырыын дүргенни-биле болгаш чөптүү-биле шиитпирлээриге өргөжок чугула чүве чүл дээрге, тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштер, чаагай күзелдиң бүгү кижилери ниити дылды тып ап, кады хөделири-биле холдарын бот-боттарынче сунчуру болуп турар.

Бүгү-ле күзенишкиннерни чепсегленнишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрерин боттандырарынче мөөнөөр деп, Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кыйгырыын бис изин-биле деткип турар бис.

Он алды күрүнелериң төлээлекчилери киришкен, чепсегленнишкинни дүжүреринге холбаштырган, Лондонга болган «Чөөн чүк — Барыын чүк» деп аттыг конференцияга бот-боттарын билчир чоруктуң чедип алдынганынга база чепсегленнишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрериниң идеязын анаа бир үн-биле чүүлдүг деп көргенинге бис байыр чедирип турар бис.

«Ядролуг чепсек талазы-биле угаазылалдыг политика дээш» деп аттыг Национал комитеттиң болгаш тайбыңга ынакшылдыг өске-даа организацияларның улуг ажылды Каттышкан Штаттарда чорудуп турарын ханы сеткил ханыышкыны-биле демдеглеп тур бис. «Ядролуг чепсекти дүжүрери дээш кампания» деп аттыг англи шимчээшкиниң чаагай ажыл-чорудулгазынга байыр база чедирип турар бис.

Тайбын дээш индий парламент комитединиң кыйгырыын деткип, атомнуг болгаш водородтуг бомбаларның кыжанынга удур демиселдиң япон комитединиң үреттүңнелдиг ажыл-чорудулгазынга байыр чедирип турар бис.

Делегейниң бүгү-ле чурттарында янзы-бүрү политиктиг, пацифистиг, шажын болгаш өске-даа организацияларның база шимчээшкиннериң дайынның кыжаныын кезээде узуткаарынче угланган күзенишкиннерин бедии-биле үнелеп турар бис.

Бүгү совет кижилериң өмүнээзинден эң-не харысалгалыывыс-биле делегейниң тайбыңга ынакшылдыг күштерин кыйгырарывыс болза:

Бистің күзенишкиннеривисти каттыштыраалыңар!

Кукурузачылар белеткенип турар

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозу эрткен чылын кукурузаның ногаан массазының дүжүдүн бир гектардан 300 центнерни алыр дээн хүлээлгезин күүседип шыдавазан. Моон чылдагааны белеткелди четпес чорутканында болгаш чайгы ажаалданы баксыратканында.

Колхоз баштаар чери болгаш кукурузачылар эрткен чылдың четпестериниңден боттарынга чогуур түңнелди кылган. Кукурузачыларның тускай чаа звенозу тургустунган, ында «ДТ-54» деп бир трактор, 2 шанактыг аът быжыглаттынган. Звенонуң кежигүннери 430 тонна өденти кукуруза шөлүнде төккен. Звено өден төгер планын чоокку үеде күүседири-биле шудургу ажылдап турар. Трактористер М. Наңзат, М. Сменчик, аът-биле сөөртүнчү М. Севээн өден сөөртүр нормазын хүн бүрүде ажыр күүседип турарлар.

Х. АРАКЧАА.

ОБЛАСТЫҢ ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЗЫНЫҢ IX КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

☆ ☆ ☆

СЭКП обкомунуң ажылының талазы-биле СЭКП обкомунуң секретары эш А. В. АНКУДИНОВТУҢ отчёт илеткелинден

☆ ☆ ☆

СЭКП-ниң XXI съездизиниң директиваларын күүсеттишаан, совет улус чеди чылдың бирги чылының күрүне планын хуусаа бетинде күүсеткен, үлетпүр болгаш көдээ ажылагый продукциязын чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр бүдүрер талазы-биле АКШ-ты четкеш, әртте деп кол экономиктиг сорулга чедиишкизниг күүсеттинип турар.

Әрткен чылын үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрери планда айыткан 7 хуунуң орнунга 11 хуу көвүдәән. Чүгле пландан дашкаар үндүрген продукция безин революция мурнундагы Россияның бүгү үлетпүр продукциязындан ажып турар. Чеди чылдың бирги чылында мун ажыг чаа үлетпүр бүдүрүлгелери ажыглалда кирген. Бистиң чүртүвүс көдээ ажыл-агайның хөгжүлдезинде улуг чедиишкиннерни чедип алган. 1959 чылда чүрттүп чамдык районнарынга кандаашкын болган түрзажок, чоннуң болгаш күрүнениң өске-даа хереглелдеринге четчир тараа садып алдынган. Мал ажылының хөгжүлдезинге улуг чедиишкиннер чедип алдынган. Көдээ ажыл агайны улуу-биле көдүрерин хандырар талазы-биле партияның ап чоруткан хемчеглериниң түңнелинде бистиң чүртүвүс кызыл-тастың, сүттүң, чигир свёклазының, дүктүң нинти бүдүрүлгезиниң талазы-биле АКШ-ты четкеш әрткен, а чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр саржагы бүдүреринге АКШ-ты әрткен.

Партия болгаш чазак кижилер, оларның материалдыг амыдырал байдалын бедидер дугайында хүн бүрүнүң сагыш-човаашкынын салырын бодунуң кол сорулгазы кылдыр санап турар. Әрткен чылын бо талазы-биле әләән хөй хемчеглерни боттандырган. 1960 чылда кызыраан ажыл хүнүнче бүгү ажылчы чоннар шилчиир. Чүрттаар бажынарның тудуунуң айтырыы улуг хемчәәлдерге шиитпирлеттинип турар.

Улустун культурлуг деннелин бедидер, әртемни болгаш уран чүүлдү бүгү хемчеглер-биле хөгжүдер талазы-биле улуг ажылдар кылдынган. Совет әртемденнериң, инженерлериң болгаш ажылчыннарның маадырлыг күүсениишкиннериниң түңнелинде бистиң чүртүвүс октаргайның делегемнерин шиңгәәдип алыр талазы-биле әртемниг чайыннанчак чоруктарны боттандырган. Черлин болгаш Хүннүң кылымал әдеринчилерин әң баштай турган бис, ракетаны Айга бир-ле дугаарында чедирген болгаш ооң чажыттарынче орукту ажыткан бис.

Социализмниң делегей системазы улам-на өзүп, быжыгып турар. Национал-хосталгалыг демиселдиң күчүлүг согуушкуннарынга таварышкаш, коломиалдыг система буступ дужүп турар. Делегей кырында күштерниң дензигүүрү социализмге ажыктыг кылдыр үндезини-биле өскерлип турар. Социализм—тиилетирбес күш апарган.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак, бистиң улузувустуң күжениишкиннерин социалистиг Төрәән чүрттүп улам ыпайгы чечектелиишкининче угландырбышаан, бүгү делегейде тайбынны быжыглаар дугайында сагыш човаашкынны амыр сөксаал чокка салып турар. Н. С. Хрущевтуң АКШ-ка төөгүлүг аянчоруу, улустар аразында тайбынны база найыралды быжыглаарынче угландырган ооң хүн бүрүдеги ажылчорудулгазы бо чаагай херекке улуг салыышкын болур.

Чоокта чаа ССРЭ-ниң Дәәди Совети чангыс талалыг чурумну өзүгаар Совет Эвилелиниң Чепсектиг Күштериниң үштүң бир кезиин—1.200 мун кижини база катап кызырар дугайында шиитпирни хүләәп алгаш, чаа инициативаны көргүскен. Бо тайбың инициативаны деткип, бөр турар чепсектиг күштерни кызырарынче, чепсегелениишкиннериң болгаш дайын айыылының аар үүргезинден кижилерни хостаарынче угланган практиктиг хемчеглерни бодунуң талазындан алырынче делегейниң бүгү чүрттарының парламентилеринге болгаш чазактарынга Кыйырыгны Дәәди Совет үндүрген.

Отчёттуг үениң дургузунда областың партия организациязының ажыл-чорудулгазы партияның XX болгаш XXI съездилериниң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Пленумнарының доктаалдарын күүседиринче коммунистерни болгаш бүгү ажылчы чоннарны мобилизастаарының дозуунуң адаа-биле боттанып турган. Областың партия организациязы ажыл-агай болгаш культураның бүгү айтырыгларын шиитпирләәр, партийжи-организастыг болгаш идеологтуг ажылды чедиишкинниг чорудар талазы-биле үргүлчүүн удуртулгазын, хүн бүрү практиктиг улуг дузаламчыны СЭКП ТК-дан болгаш чазактан ап турган. Сөөлгү ийи чылдарның дургузунда областың колхозтары болгаш совхозтары 700 тракторларны, 250 комбайннарны, көжер электростанцияларын, көдээ ажыл-агайның ниитизи-биле 124,6 миллион рубль түүнүг өске-даа хөй чепсек-херекселдерин немей алган.

Көдээ ажыл-агый талазы-биле

Бистиң областың партия организациязы көдээ ажыл-агайны шыңгыы көдүрер талазы-биле СЭКП ТК-ның салган сорулгаларын боттандырып келген, продукцияны көвүдедирин, ооң бот-үнезин чиигедирин, әртемнин бүгү чедиишкиннерин, мурнакчыларның болгаш чаартыкчыларның дуржулгазын нептередирин чедип алган. Ол бүгү болза колхозчуларның, совхозтар ажылдакчыларының болгаш көдээ интеллигенциязының әрес-соруктуг күш-ажылының түңнели болур. Сөөлгү ийи чылдарның дургузунда тараның чылдазы барык ийи катап көвүдәән. 410 мун тонна тараны бүдүрген болгаш күрүнеге 184 мун тонна ажыгны азы ийи чылдың планында көрдүгениниң үш катап хөйү саткан.

1959 чылда эт бүдүрүлгези 14529 тонна болган азы 1957 чылдыңдан 6961 тонна көвүдәән, сүттү 16280 тоннаны азы 15,3 хуу, дүктү 1217 тоннаны азы 37,0 хуу хөйү бүдүрген. Әрткен чылын мал ажылында эки көргүзүглери дәәш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун областа ийи удаа тывыскан.

Мал ажылы. Әрткен ийи чылда область көдээ ажыл-агай бүдүрүлгезиниң кол адыры—мал ажылында чамдык эки түңнелдерлиг болган. Колхозтарда болгаш совхозтарда мыйыстыг бода малдың баш саны 16 мунга азы 23 хуу, хой—160 мун азы 30 хуу, хаваннар—8 мун азы 47 хуу немей өскен. Төрүүр 100 баш малга хамаарыштыр 1959 чылда: быжаа—84, хураган—91, төрүүр кол хаваннарга онааштыр алырга 2000 хаван оолдары алдынган.

Каа-Хем районнуң Ленин атты колхозунуң (даргазы эш Середкин) колхозчулары 1959 чылга чедир сөөлгү ийи чылдарның дургузунда эт бүдүрерин 10 катап, сүттү 2 катап, дүктү 1,5 катап көвүдеткен, моон-биле кады малдың баш санының өзүлдезин база хандырган. 1958 чыл-биле деннәәрге эттти 2,5 катап, сүттү барык-ла ол хирени, дүктү 1,6 катап хөйү саткан.

Эрзин районнуң «Кызыл сылдыс» колхозу 1958 чыл-биле деннәәрге 1959 чылда күрүнеге эттти 3,5 катап, дүктү 59 хуу хөйү саткан. Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын», Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозтарының колхозчулары, «Кызыл партизан» совхоз болгаш өске-даа ажыл-агайлар боттарының сөзүн әәлеп шыдаанар.

Моон-биле кады область ниитизиниң малын өстүрер, ооң продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дугайында ажыл-херекте четпестер база бар. Колхозтар болгаш совхозтар эт бүдүрер дугайында алган хүләәлгезин чүгле 82 хуу күүсеткен, хаван эдин 2200 тоннаның орнунга чүгле 516 тоннаны бүдүрген. Бо ажыл ылангыя Бии-Хем, Улуг-Хем районнарда онза багай болуп турар. Бии-Хем, Таңды, Чөөн-Хемчик, Сүт-Хөл, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Чаа-Хөл районнар дүк бүдүрериниң планын күүсетпәәннер.

Чаа-Хөл район өвүрге бодааргa ооң бойдус байдалы таарымчалыг. Ынчангаш план күүсеттинмәәнин канчап-даа балыткан болбас. Мында колхозтарда мал ажылынга удуртулга чавыс деннелде тургустунган, а эштер Бегзи, Доржулдай олар бүдүрүлгени мурнакчыларның деннелинге чедир көдүрүп шыдавайн турарлар.

СЭКП обкомунуң бюрозу партияның Сүт-Хөл райкомунуң талазындан мал ажылын онза багай удуртуп турарын демдегләән. Сөөлгү ийи чылдарның дургузунда районда малдың саны 6 мунга кызырылган. Кыс малды төтчеглеп турар, чүгле 1959 чылда безин саар инектериң 29 хуузу, төрүүр хаваннарның 35,5 хуузу, а «Бора-Тайга» колхозта—40 хуузу, «Алдан-Маадыр» колхозта—51 хуузу холуттунган. Әрткен чылын хойнуң 29 хуузу, инектиң 26 хуузу кызыраан, төрүүр 100 малга хамаарыштыр чүгле 66 хураганнарны, 72 быжааларны алган.

Мал өстүрер ажылда улуг четпестер чамдык өске-даа районнарда бар. Моон чылдагаанындан сөөлгү ийи чылдарның дургузунда мыйыстыг бода малдың чылда ортумак немелде өзүлдези чүгле 7 хуу, хойнуң—10 хуу, хаваннарның 10 хуу болуп турар. 1959 чылда областың колхозтары болгаш совхозтары хой ажылын хөгжүдериниң планын чүгле 96,1 хуу, инектин—98,1 хуу күүсеткен.

Кодан малдың бодунуң күсели-биле немежиринин болгаш ооң баш санының өзүлдезинин талазы-биле практиктиг хемчеглерни колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге дораан ажылдап кылыр, бүгү чүүн төрүүр малдың баш санын көвүдедирин хандырар, хойнуң кышкы болгаш әрте часкы оолдаашкынын нептередир, хой ажылынга чылда бүдүн чартык катап оолдаашкынны чорударын, хойну тарып боозадырын калбаа-биле нептередир, малдың кызыраар болгаш өлүр чоруун узуткаар херек.

Дыка хөй колхозтар малды дужаар дензизинге чедир семирти доруктурбайн турар. Чүгле 1959 чылда безин күрүнеге саткан мыйыстыг бода малдың 16 хуузу, хой болгаш өшкүнүң 30 хуузу биче дензилиг, арган болган. Бир әвес ол мал оода ортумак денгелдиг турган болза 2600 тонна эштти немей ап болур турган.

Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң мурнакчы кадарчылары эштер Тюлюш Сундуй, Иван Секпит-оол олар малды одарладып семиртир талазы-биле кайгамчык түңнелдерни чедип алганнар. Әрткен чылын олар хүнде ортумаа-биле мал бүрүзүнге 1150 грамм немелде дензини алган. Ындыг бедик көргүзүглерни олар одарларны чөп ажыглап турган чедип алганнар. Колхозтар болгаш совхозтар малды одарладып семиртир талазы-биле мурнакчыларның дуржулгазынга даянмышаан, 17 мундан әвәәш әвес мыйыстыг бода малды, 170 мун хөй болгаш өшкүнү семиртилгеге тургузар ужурлуг. Мыйыстыг бода малдың баш бүрүзүнүң хүнде немәәр дензизин ортумаа-биле 800—1000 граммдан, хойнуң—200—250 граммдан әвәәш әвес болган турарын чедип алыр.

Сөөлгү ийи чылдарның дургузунда эткир угланыышкынныг бода мал фермаларында 13,4 мун быжаларны өстүрүп доруктурган. Чүгле 1959 чылда безин малдың төлүн дүрген өстүргениниң күсели-биле 670 тонна инек эди алдынган. Олла үеде чагыштырып әмзирер аргабиле 3500 быжаларны өстүрүп доруктурган. Иезинге әмзирип өстүрген быжаларның дириг дензизи 18—20 айларда ортумаа-биле 240 кг, а хол-биле сүт ижиртип азыраан быжаларның дириг дензизи 160—180 кг ашпайн турар. Ол үлегерни калбартыр херек.

Эт бүдүрериниң улуг курлавыры болза хаван ажылы болур. 1959 чылда 29,2 мун баш хаваннарны немелде чемгерилгеге тургузар планныг тургаш, чүгле 11,9 мунну тургускан. Бии-Хем, Таңды, Каа-Хем районнарның колхозтары хаван ажылын чедир үнелевәән, хаваң оолдарының улуг каражазын болдурган болгаш хаван эдин бүдүрер планны үскен.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары хаван ажаакчылары Ярослав Чижтин, Татьяна Перешивконуң болгаш өскелернин-даа дуржулгазын калбартыр ужурлуг. Депшилгелиг арганы ажыглаанының түңнелинде олар чыл дургузунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 5—6 катап бедиткен, оларның кижи бүрүзү 2 мун центнер чедир әң чиик (224 рубль) өртектиг хаван эдин бүдүрүп турар.

Областа хаван ажылының мурнакчылары база бар. «Элегес» совхозта хаваннарны сула одарладып ажаар, бот-чемгерилгени, автосуггарылганы, өдекти аштап ажыглаарын механизастаарын боттандырарынче шилчәәни-биле әш А. Хасаншин 550 баш чедир хаваннарны чааскаан ажаап азырап турар. Ол чорук бир центнер немелде дензиге үнер күш-ажылдың чарыгдалын 2,2 катап әвәәжедир болгаш ооң бот-үнезин план өзүгаар 600 рубльдің орнунга 467 рубльге чедир чиигедир арганы берген. Әш Хасаншин бо чылын 1 мун хаванны азыраар болгаш 100 тонна хаван эдин садарын хүләәнген.

Бистиң ажыл-агайларывыстың хөй нуруузунда бир хаван ажаакчызынга чүгле 100—150 хаваннарны быжыглап турар, а Улуг-Хем районнуң «Партияның XX съездизи» колхозта бригадирге болгаш зоотехникке баштаткан 10 кижи 280 хаваннарны «ажаап», хаваннарны чүгле бүдүн тарааны берип турар. Ооң түңнелинде колхозтарда центнер хаван эдинин бот-үнези 1446 рубль, совхозтарда 817 рубль болуп турар. Ындыг четпестерни болдурбазы, мурнакчы үлегерни калбартыры чугула.

Эт бүдүреринге чугула курлаыр күш ажылы болур. Колхозтарның болгаш совхозтарның хөй нуруузунда күш ажылын ам дәәрезинде чоруткайн турар. Күшту хөгжүдер, бо чылын 225 тоннадан әвәәш әвес күш эдин бүдүрери бистиң сорулгавыс болур. Ол дугайында бо чылдың бирги кварталында дагааларны, пекин уксаанын өдректерин массалыы-биле нептередирин ажаар, инкубатор станцияларынга. Бии-Хем, Каа-Хем, Таңды, Улуг-Хем болгаш өске-даа районнарның совхозтарынга, колхозтарынга немелде чемгерилгенин базаларын калбартыр чорук чугула.

Эт бүдүрерин болгаш ону күрүнеге садарын бүдүн чартык катаптан әвәәш әвес көвүдедиринге бүгү аргалар бисте бар, ону бүрүн ажыглаар ужурлуг. Сүт бүдүрерин көвүдедиринге улуг аргалар областа база бар, ол дугайын чамдык ажылагыйларның чедиишкиннери бүзүреткен. Сөөлгү ийи чылдарның дургузунда 20 ажыг колхозтар сүт бүдүрерин 30 хуу чедир көвүдеткен. 38 саанчылар инек бүрүзүнден 2000 кг болгаш оон-даа хөй сүттү саап алган, а Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң саанчызы эш Баукова инек бүрүзүнден 2697 кг, эш Сара Союр—2619 кг, эш Маады Бичии-уруг—2587 кг, «Элегес» совхозтуң саанчызы эш Кармолитова—2670 кг сүттү саган, оон-даа өске. «Кызыл тараачын» колхозтуң Туранда сүт-бараан фермазы әрткен чылын ниитизи-биле инек бүрүзүнден 2427 кг сүттү, «Элегес» совхозтуң Кулузунда сүт-бараан фермазы—2537 кг сүттү саап алган. Ол фермаларда бүдүрүлгени билдилиг организастааш, сүт саалдазының талазы-биле эки түңнелдерни чедип алганнар.

Чамдык колхозтар болгаш совхозтар саанчыларның күш-ажылын организастаарын әкижидер, сүт бүдүрерин көвүдедиринге таарымчалыг байдалдарны оларга тургузуп бәәр талазы-биле чугула хемчеглерни албайн турарын база айтыр херек. Моон уламындан сөөлгү чылдын дургузунда чүгле әвәәш санныг саанчылар дәәре түңнелдерни чедип алган, а өскелери барык ол-ла деннелде, харын хөй кезии мырыңай чавыс көргүзүглерлиг болуп турар. Ындыг бәйдалдың кол чылдагааны удуртулганың четпезинде, саанчы кадрларның ажылынче кичәәнгейни кошкатканында.

Областың комсомол организациязы мал ажылынга комсомолчу аныяктарны киириштирер талазы-биле чамдык хемчеглерни алган. Сөөлгү ийи чылдарның дургузунда ол участокче 900 оолдар, кыстарны чоруткан. Мал ажылынга турбушаан, оларның иштинден хөй аныяктар эки ажылдап, бүдүрүлгенин бедик көргүзүглерин чедип ап турарлар. «Элегес» совхозта комсомолчу саанчы Оюн Фая инек бүрүзүнден 2500 кг сүттү саап алган. «Барлык» совхозта Күжүгет Тараачы, Хуурак Кара-кыс болгаш өскедаа мурнакчылар бар. Ынчалза-даа область саанчы комсомолчулар болгаш аныяктар чүгле 525 болуп турары четпес. Комсомол организациязының сорулгазы чүдел дизе, сүт бүдүрерин улам көвүдедир төләәде, мал ажылынче, ылангыя сүт-бараан фермаларынче комсомолчуларны хөйү-биле чорудары, бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылдың таарымчалыг байдалдарын аныяк саанчыларга тургузары чугула.

Сорулга чүдел дизе сүт саалдазының талазы-биле район бүрүзү алган хүләәлгезин күүседир болгаш чоннуң хереглелин әң долу хандырары, бүгү колхозтарга болгаш совхозтарга инектериң продуктулуун бедидип тургаш, оларның баш санын өстүрери, сүт бүдүрерин улуу-биле көвүдедири болур.

Областа мал ажылының кол адыры болур хой ажылының дугайын онзалап айтыры чугула. Хой малдың баш санының оожум өзүп турарының кол чылдагааны организастыг ажылдың куду деннелинде, малчыннар ортузунда кижизидилге ажылының кошкаанда. Бисте чыл бүрү-ле 75—80 мун баш хойлар кызырап турар. Мурнакчы хойжуларның, ылангыя әрткен чылын чүс баш хой бүрүзүнден 162 хураган алган Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Лопсанчаптың, 147 хураган алган Бай-Тайга районнуң «Тиилелге» колхозунуң хойжузу Салчак Канданның, 130 хураган алган «Барлык» совхозта Куулар Комбунуң болгаш өскелерниң-даа үлегерин хөгжүдүп болурунуң бүгү аргалары бар. Бир әвес хойжу бүрүзү төрүүр 100 баш хойга онааштыр оода 120 хураган безин алыр болза пландан ажыр 70 мун хойну немей алыр арга бисте бардыр.

Чинге нарын дүктүг хой ажылын сайзырадыр талазы-биле Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозу эки чедиишкиннерлиг болган, ында бүгү хойнуң 68 хуузу мериное уксаа-биле әкижиттинген, бир хойдан ортумак дүк кыргылдазы 3 кг болган. Дүктүн ниити чыылдазы 1957 чылда 245 центнер турганындан 1959 чылда 460 центнер чедир көвүдәән болгаш колхозтуң акша орулгазы ол-ла үненин иштинде 1,7 миллиондан 3 миллион рубль чедир көвүдәән. Бедик көргүзүгү чедип алган мурнакчы хойжулар бисте хөй. Өвүрнүң «Торгалыг» колхозта эштер Чүлдүм болгаш Седип база «Элегес» совхозта эш Чалбаа олар 4 кг ажыг дүктү кыргып алганнар.

Хойнуң дүккүр продуктулуун бедидериниң кол хемчеглери болза, тарып боозадылганы бүгү черлерге калбартыры, бөдүүн дүктүг хойларны нарын дүктүг кылдыр чаартыры болур. Ол чугула ажыл кедергей оожум чоруп турар, ооң түңнелинде барыын талакы районнарның колхозтарында әкижиттинген хой бүгү хойнуң чүгле 20—28 хуузу, мурнуу районнарда 50—60 хуузу болуп турар. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Сүт-Хөл районнарның колхозтарында хойнуң уксаазын әкижидер ажыл хожудап турда, ында тарып боозадылганың планы чыл бүрү күүсеттинмейн келген.

Колхозтар болгаш совхозтар хойну тарып боозадырынче бо чылдан әгеләәш бүрүн шилчиир ужурлуг. Обласка күрүнениң ийи үрелел станциязы болгаш тарып боозадылга талазы-биле салбырларлыг ийи станция ажылдаар. Үрелел ажылын әкижидер чорук малдың продуктулуг чоруун улуу-биле бедидер арганы өөр.

СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң соонда колхозтарда партия организациялары, совхозтарның администрациялары мал кыштагладыышкынын чорудар талазы-биле чаа байдалдыг ажылдаар ужурлуг. Ынчалза-даа СЭКП обкомунуң, облкүүскомнуң болгаш көдээ ажылагый әргелелинин, партияның чамдык райкомнарының болгаш райкүүскомнарның талазындан чогуур контроль чок болуп турарының ужурундан малдың кышкы ажаалдазы четпес чоруп турар.

Бии-Хем районнуң колхозтарында үш айларның дургузунда 3 мун мал өлген болгаш 5 мун мал чудаан. Ол дәәрге районнуң удуртукчулары эштер Савкин, Агбаан оларның харыысалга чогун илередип турар.

Тес-Хем районда байдал база багай. Районнуң удуртукчулары эштер Аракчаа, Оолак олар малды камгалап алыр талазы-биле харыысалга чогун, сагыш амырын көргүскеннер. Ол чорук үш айлар дургузунда 2258 баш малды каражага чедирген, ылангыя «Чодураа» колхозтан 1400 ажыг, Ленин атты колхозтан 500 хире мал өлген. Эрзин районнуң колхозтарында 1416 баш мал хораан, а районнуң удуртукчулары эштер Чымба, Аракчаа ол дугайында хөй шуугаазын көдүрүп турза-даа, оортан кандыг-даа түңнел кылбаан. Мал кыштагладыышкынында четпестер Бай-Тайга, Улуг-Хем болгаш өске-даа районнарның колхозтарында болгаш совхозтарында бар.

СЭКП обкомунуң бюрозу, облкүүском, СЭКП райкомнары, райкүүскомнар болгаш көдээ ажыл-агай органнары малды камгалап алыр талазыбиле кадрларның харыысалгазын бедидеринге, малды шын ажаарынга шиитпирлиг хемчеглерни чорудары әргежок чугула. Малының чемь артыкшылдыг колхозтардан кыштагларже мал чеми сөөртүрүн дүрген организастаар, арыпкан малдарны немелде чемнер-биле хандырар, кыштагларда берге байдалды чоокку үеде чайладыр. Ол ушкаш малчыннарның культура-амыдырал байдалын әкижидер, оларның ортузунга кижизидилге ажылын куштелдирер сорулга-биле малчыннарга немештир коммунистерни болгаш комсомолчуларны чорудар.

Хову ажылы. Мал ажылының чедиишкинниг хөгжүлдези, ооң продуктүүнүң көдүрлүү тараа айтырының шиитпирләәринден, малдың быжыг чем суурун тургузарындан чугула хамааржыр. Сөөлгү ийи чылдың дургузунда областың чер ажылында чамдык чедиишкиннер чедип алдынган. Чүс мун ажыг гектар күр болгаш куруккан черлерни ажыглап тараанының ужурунда көдээ ажыл-агай культураларының тарылга шөлү 40 хуу калбарган. Хөрзүн болбаазырадылгазы, тарылганың ажаалдазы әләән әкижәән болгаш дүжүт 1957 чылда гектардан 8,8 центнер турган, а 1959 чылда 12,2 центнер чедир бедәән.

Моон-биле кады чер ажылында улуг четпестер барын база айтыр херек. Көдээ ажыл-агай культураларын ажылдап кылырынга агротехниканың улуг хажыдыышкынынарын болдуруп турар. Барыын-Хемчик, Бии-Хем, Улуг-Хем болгаш өске-даа районнарда тарылга әәлчештирилгезин мынчага чедир боттандырбайн, хөрзүнүү ажылдап кылырының системазынга улуг хажыдыышкыннарны болдуруп, сорттуг тарылгаже дүрген шилчиир демиселди чорутпайн, чемишчидилгени ажыглап нептеретпейн турар.

Чоокку чылдарда дүжүттү бедидип, ажыглалга 150 мун ажыг гектар чаа черлерни немей киирип тургаш, тараа бүдүрерин 25—30 миллион пуд чедирер ужурлуг бис. Ол сорулга-биле 1960—1961 чылдарда агротехниктиг, экономиктиг болгаш организастыг чугула хемчеглерни ажылдап кылыры, чер ажылының әртемге үндезилеттинген системазын шиңгәәдип алыры әргежок чугула. Бүгү колхозтар болгаш совхозтар бо чылдан әгеләәш сорттуг тарылгаже калбаа-биле шилчиири чугула. Бо хүннүң сорулгазы болза бүгү ажыл-агайлар үрезиннерни марттың 20-ге чедир бүрүн арыглап, тарылганы чүгле кондициялыг үрезиннер-биле, чажылганын нормаларын шыңгыы сагыш чорударын чедип алыры болур.

Картофель болгаш ногаа бүдүрериниң байдалы область кедергей багай болуп турар. Ынчангаш 1958 чылда картофельдиң дүжүдү гектардан чүгле 39 центнер болган, а 1959 чылда 110 центнер планныг тургаш 32 центнер алдынган. «Барлык», «УТКА-ның 25 чылы» совхозтар чүгле чашкан үрезини хире дүжүтү алган. Каа-Хем, Бии-Хем, Таңды районнарның колхозтарынга картофельдиң дүжүдү әрткен чылын онза багай болган.

Мынчага чедир дыка хөй ажылагыйлар ногааны әвәәш тарып, мырыңай-ла дендии чавыс дүжүт ап турар. Чонну ногаа-биле багай хандырын турарындан область әләән хөй ногааларны өске районнардан сөөртүп алыр ужурга таваржып турар. Ол чорукту әдип алыр херек. Ажыл-агый бүрүү парниктерни, расадаларны, чылыткыларны болгаш өдек иринділиг хааржактарны белеткәәринче дораан кирер ужурлуг.

Малга чем белеткели. Мал чемнеринге хереглел областа чыл келген тудум улам өзүп турар. Бо талазы-биле сөөлгү чыл дургузунда чамдык хемчеглер чоруттунган. Мал чеми культураларның тарылга шөлү 55 хуу калбарган. Колхозтар болгаш совхозтар 1959 чылда бөдүүн чемнерни әләән хөй кылдыр белеткеп алган. Шыктыг чемнерни бүдүрери 2,5 катап өскен, кукуруза силозун 1957 чылдыңдан 4,5 катап хөй кылдыр белеткәән. Ынчалза-даа мал чемнерин белеткәәри мал санының өзүлдезинден оранчок кудулап турар. Кукурузаның ногаан массазын гектардан 300 центнер чыр планныг турда, областа чүгле 165 центнер болган.

Бистиң областа кукурузаның бедик дүжүдүн ап болурунуң дугайын «Межегей» совхозтуң эш Николаевке баштаткан механизастыг звенозунуң ажылының дуржулгазы хереглеп турар. Ол звено 120 га черниң гектар бүрүзүнден 524 центнер, а 20 гектарның га бүрүзүнден 784 центнер ногаан массаны алган.

Часкы тарылга дугайы. Часкы тарылганы чедиишкиниг чорудар төләәде, тракторларның болгаш көдээ ажыл-агайның өске-даа машиналарының септелгезин март 15-ке чедир доозары чугула. Февраль 10-га чедир тракторларның чүгле 82 хуузу сеялкаларның—52,2 хуузу, ындазыннарның 52,4 хуузу, планда көрдүнген комбайннарның амдызында чүгле 3 хуузу септеттинген. Әрткен чылдың алдагалдарын катаптап болбас, ынчанмыже областа 190 трактористерни белеткәәр болгаш оларның билиин бедидер, хову турлагларын белеткәәр, әрте чажар тараа культураларының тарылгазын 6—8 ажыл хүнүнде әрттирер.

Әрткен чылдың дүжүт ажаап алыышкынынга техниктиг болгаш организастыг удуртулганың четпезинден хүн бүрү 200 хире комбайннар аная туруп, комбайнның хонукта ортумак ажылдап кылыышкыны чүгле 5—6 гектар болуп турган. Техниканы ажыглаарының болгаш шыгжаарының чурумун сагыры, колхозтарга мергежилдиг механизатор кадрларны ажылдадыры әргежок чугула. СТС-тер техниканы септәәрин болгаш ону ажыглаарын шын контрольдаар талазы-биле колхозтарга үргүлчүүн дузаламчызын көргүзәр ужурлуг.

* * *

Отчеттуг үениң дургузунда колхозтарны болгаш совхозтарны мергежилдиг кадрлар-биле быжыглаар дугайында чамдык ажылдар чоруттунган. Сөөлгү ийи чылдың дургузунда область болгаш районнар активиниң иштинден колхозтар даргалары болгаш совхозтар директорлары болуп ажылдаары-биле 26 кижини чоруткан. Көдээ ажыл-агайже чоруткан эштериң хөй кезии ажылынга мергежип, колхоз бүдүрүлгезинин эки организакчылары болуп ажылдай берген.

Моон-биле кады колхозтарга удуртур кадрларны шилип алырының айтырыныга улуг четпестериң тургулааның миннир херек. Колхозтар даргаларының албан дужаалынче организакчы арга мергежили четпес кижилерни чорудуп турганының таварылгалары бар. Олар идегелди шынзыктырбаан болгаш ол ажыл хүләәлгеден хостаттырган. СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң айтышыкыннарынга дүүштүр колхозтарга ажылдаары-биле эки белеткелдиг, принципиалдыг болгаш арга мергежилдиг, массаларга организакчы болуп шыдаар кижилерни шилип тывар болгаш чорудар херек.

Отчёттуг үенин дургузунда колхозтарга болгаш совхозтарга ажылдаары-биле дәәди болгаш ортумак әртемниг 408 зоотехниктерни, агрономнарны болгаш өске-даа тускай әртемниглерни, колхоз үчёдун билир 37 бухгалтерлерни чоруткулаан. Ам область көдээ ажыл-агайның 276 дәәди әртемниг болгаш 465 ортумак тускай әртемниглери ажылдап турар. Тускай әртемниглериң хөй нуруузу боттарының кызымаан, областың көдээ ажыл-агайын көдүрерине билиин, ажылының дуржулгазын илередип турар.

Моон-биле кады, 1958—1959 чылдарның дургузунда көдээ ажылагыйның 103 тускай әртемниглериниң областан үнүп чорутканын болдурдемдегләәр херек. Ооң кол чылдагааны партияның чамдык райкомнарының, райкүүскомнарның чогумчалыг чуртталга-амыдырал байдалдарны тургузуп бербейн, оларның ортузунга кижизидилгелиг ажылды кошкак чорудуп турарында. Бо талазы-биле көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылдакчыларының профәвилел обкому, комсомол обкому болгаш областың көдээ ажыл-агый әргелели база четпес ажылдаан.

Областың көдээ ажыл-агыйының ажылдакчылары СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң шиитпирлери-биле холбаштыр чеди чылдың планын беш чылда күүседир деп хүләәлге алган. Бо чылын ажыл-агыйның бүгү категорияларынга 27,5 мун тонна эттти, 40,8 мун тонна сүттү, 1603 тонна дүктү бүдүргеш, күрүнеге: 19,5 мун тонна азы 1,5 катап хөй эттти, планда көрдүнгениниңден 3000 тонна хөй сүттү болгаш 1000 центнер хөй дүктү садар, «Элегес», «Өөк», «Кызыл партизан» совхозтар, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын», Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозтары 1959 чылга бодааргa ийи катап хөй эттти дужаар деп шиитпирләән.

Мыйыстыг бода малдың баш санын 120 хуу, ооң иштинде инектерни—14 хуу, хойларны—18 хуу болгаш хаваннарны—8 хуу өстүрер. Колхозтарга бир инектен ортумак сүт саалдазын 1400 кг, совхозтарга—2000 кг, колхозтарга дүктүн хойдан ортумак кыргылдазын 2 кг, совхозтарга—3 кг чедирер сорулга салдынып турар. Партия, совет, көдээ ажыл-агый органнары колхоз болгаш совхоз бүрүзүнүң алган социалистиг хүләәлгелерин чедиишкиниг боттандырар, чеди чылдың ийиги чылының онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир бүгү улустуң хөрәәнге олар боттарының күш-ажылчы улүүн киириштирерин хандырган турзун дәәш социалистиг чарышты калбартыр, ону областың бүгү ажылчы чоннарының патриоттуг шимчәәшкини болдурарын чедип алыр ужурлуг.

Үлетпүр, тудуг болгаш транспорт талазы-биле

Областың үлетпүрү 1958 чылда бүдүрүлге планын ниитизи-биле 110 хуу, а 1959 чылда—116 хуу күүсеткен. 1957 чылдаазынга бодааргa продукцияның хемчәәли 52 миллион рубльге көвүдәән. Хөмүр даш тывыжынын, электроэнергиязын ажылдап үндүрериниң, тудуг ыяжын белеткәәриниң болгаш чалаң сүттү бүдүрериниң талазы-биле план ажыр күүсеттинген.

Бүдүрүлгелериң хөй нуруузу ден-дески эки ажылдаан, продукцияның бот-үнезин чиигедирин чедип алган. Күш-ажылды организастаарын әкижидер, дериишкиннерни улам боттуг ажыглаар болгаш хөй күш негеттинер ажылдарны механизастаар талазы-биле чамдык хемчеглер алдынган. Бүдүрүлгеге 148 чаартыкчы саналдарны нептередип ажыглаан болгаш оортан чылда 400 мун рубльдің камналгазы алдынган.

Кызылдың ыяш заводу 1959 чылдың планын 118 хуу күүсеткен, әрткен ийи чылдарның дургузунда продукция бүдүрерин ийи ажыг катап көвүдеткен, бүдүрүлге шөлдерин алгыткан, дерилгелерни болгаш механизмнерни ажыглаарын әкижиткен. Ол ышкаш дааранылга комбинады чыл планын 126 хуу күүсеткен. Ону чедип алырынга хөй күш негеттинер ажылдарны механизастааны дузалаан. Бүдүрүп үндүрүп турар продукциязының шынары әкижәән, ооң ачызында комбинат пландан ажыр 250 мун рубльдің орулгазын алган.

Кызыл хоорайның, Шуурмактың, Туранның үлетпүр комбинаттары болгаш өске-даа чамдык үлетпүр бүдүрүлге черлери боттарының ажылын әләән әкижиткен. Бүдүрүлге черлери продукцияның бот-үнезин 2,3 хуу чиигеткен болгаш 1 миллион ажыг рубльдің камналгазын чедип алган. Коммунистиг күш-ажыл бригадазының адын чедип алыры дәәш амгы үеде областа 93 бригадалар демисежип турар. Ол хүндүлүг атты 8 бригадаларга болгаш 35 ажылчыннарга тывыскан.

ОБЛАСТЫҢ ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЗЫНЫҢ IX КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Отчёттуг үениң дургузунда чаа үлетпүр, чурттала болгаш культура тудуунга 200 миллион рубльди чарыдаан. Ол-ла үениң дургузунда 5 муң киловатт күүчүлүг бус-биле ажылдаар төп электростанциязын, автоматтыг телефон станциязын, суг дамчыдылгазының баштайгы эдилчээн, хлеб заводун, 45 муң дөрбелчин метр чурттала шөлүн болгаш өске-даа түүлдерни ажыглалга киирген.

Областың автотранспорт организациялары багай эвес ажылдаан. Чүүк сөөртүлгезиниң чыл планын олар 1959 чылдың декабрь 20-де, хуусаа бетинде күүсеткеннер. Тыва автотресс тонна болгаш тонна километр талазы-биле чыл планын 105,6 хуу күүсеткен. Кызыл-Мажалыктың, Кызылдың № 1 болгаш 2 автотранспорт конторалары мурнакчы болуп турар.

Моон-биле кады үлетпүр, транспорт болгаш тудуг черлериниң ажылында улуг четпестер барын база айтыр херек. Бүдүрүлге чорудулгаларын механизастаар, техника-экономиктиг көргүзүглерни экижиринге иштики курлавырларны ажыглаар талазы-биле чурт үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринде эвээш түүлдер кылдынган. Орулга алыр талазы-биле 1959 чылда бүдүрүлге черлериниң барык кезии планын күүсетпээн. Бай-Хаактың, Сарыг-Септиң, Шагаан-Арыгның, Тожунуң райүлетпүр комбинаттары четпес ажылдаан. Эрткен чылын бүдүрүлге программазын хлеб заводу күүсетпээн. Эыт, сүт үлетпүрүнүң эргелелиниң талазы-биле 1959 чылда ботунени чиигедириниң орнунга ниитизи-биле барык 2 хуурга улгаттырган. Оон түннелинде чамдык бүдүрүлгелер миллион ажыг рубльдиг продукциязын чедир бербээн.

Капитал тудугларда улуг четпестер бар. Капитал тудугларның планы 1958 чылда хемчээлиниң талазы-биле 102 хуу күүсеттинген-даа болза, чурттала бажыңнарын тудар база ажыглалга киирер план ыракта чедир күүсеттинмээн. Тудугларга көрдүнген хөренгини үүрмектээр шын эвес практика ам-даа бар, оон түннелинде хөй чугула бүдүрүлге тудуглары каш чылдар дургузунда хожудап турар. Чижээ, Кызылдың септелге заводунуң тудуу 10 чылдың дургузунда доозулбаан. Ол ышкаш туйбу заводун чаартыры кончуг оожум чоруп турар, пиво заводун ажыглалга киирери ам ийи чыл саадап келген.

Туйбу заводун чаартырын бо чылын доозар, ыяш ажыл-агый черлериниң бүдүрүлге баазазын алгыдар талазы-биле областың чурт үлетпүр эргелели боттуг хемчеглерни алыры чугула. Ол ышкаш областың эыт, сүт үлетпүр эргелели эыт комбинадын болгаш сорттуг далган тырттар дээрбени дерилгелер-биле четчеләәрин дүргедедир.

Улус ажыл-агыйынга улуг ужур-дузалыг «Тыва даг-дүгү» болгаш «Тыва кобальт» комбинаттар капитал тудугнуң планнарында онза черни эөлеп турар. Ол бүдүрүлгелериниң тудугларын, чурттала бажыңнарын кылырынга, дериишкиннерни хандырарынга СЭКП Барыын-Хемчик болгаш Таңды райкомнары удуртулганы экижидери чугула негеттилип турар.

«Тыва тудуг» трези эң багай ажылдап турар. 1958 чылда тудуг ажылдарының планын чүгле 90,2 хуу күүсеткен болгаш үш миллион хире рубль когаралдыг болган. 1959 чылда тудуг ажылдарының планын трест 90 хуу күүсеткен болгаш тудугнуң бот-үнезин улгаттырган. Трестиң ажылын экижидер талазы-биле боттуг хемчеглерни алыры чугула.

Тудуг организацияларының ажылында четпестерниң кол чылдагааны тудугнуң индустриалдыг аргаларын кошкак нептередип турарында, ажылдарның тус-тус хевирлерин четпес механизастаанында, тудуг шөлдеринде күш-ажылды багай организастаанында, бар механизмнерни ажыглап турар хуузунуң чавызында. Моон соңгаар олче кичээнгей салыр херек.

Үлетпүр, тудуг болгаш транспорт черлериниң ажылында четпестерниң кол чылдагааны удуртулганың кошкаанда. Эдээн хөй ажыл-агыйларның удуртукчулары бүдүрүлгениң экономиказынче ханылап кирбейн, продукция бүдүрерин көвүдедиринге, оон шынарын бедидеринге, бот-үнезин чиигедириинге, курлавырларны болгаш аргаларны дүрген ажыглап шингээдириинге кошкак кичээнгей салып, техниктиг депшилге дээш четпес демисежип турар. Илерээн четпестерни дарый чайладырынга боттуг хемчеглерни алыр.

Областың бүдүрүкчү күштерин улам ыңай хөгжүдер талазы-биле практиктиг хемчеглерни партия обкому ап чорудар. Бар хөмүр даштың, демир рудазының, даг дузунуң, өннүг болгаш ховар металлдарның баазазынга металлургия болгаш өскедаа үлетпүр бүдүрүлгелерни тудуп турузарының сорулгазы салдынып турар. Улуг-Хемниң үстүү кезээнге пароходтар аргыжарын организастаар, Кызыл чоогунга Улуг-Хемни кежилдир демир-бетон көвүрүглер тудар дугайында айтырыглар улам шиитпирлиг тургустунуп турар. Эыт продукциязын чогуур үезинде ажылдап кылырын болгаш оон бот-үнезин чиигедирин хандырар төлээде, Тывага эыт комбинаттарын немей тудар дугайында саналды шиитпирлиг көдүрер.

Чоннуң материал-амыдырал хандырылгазы

Ажылчы чоннарның, оларның материалдыг болгаш угаан-бодал хереглелерин улам бүрүн хандырар дугайында сагыш салырын партия болгаш чазак кол сорулга кылдыр санап турар. Күрүне бюджединиң үштүү биринден хөйүн ол сорулгаларга чарыгдап турар. Сөөлгү үеде калбак хереглел бараанларының бүдүрүлгезин көвүдедир, садыгны, хөй-ниитиниң чемненилгезин калбартыр, чурттала болгаш медицина хандырылгазын экижидер, чоннуң амыдырал байдалын улам ыңай көдүрер дугайында СЭКП Төп Комитеди болгаш Совет чазак чугула доктаалдарны хүлээп алган.

Бо талазы-биле областа чамдык чедимчелиг ажылдар кылдынган. Эрткен чылын бараан саарылгазының планы хуусаа бетинде күүсеттинген. 1958 чыл-биле деннээрге 1959 чылда эыт садары 3,7 катап, сүт садары 48 хуу, ногаа садары 57 хуу, кондитер кылыгларын садары 30 хуу, бажың херекселдерин бүдүрери 40 хуу көвүдээн, оон-даа өске. Хөй-ниитиниң чемненилгезиниң бүдүрүлге четкизи эдээн калбарган, оларның ажылы экижээн. Электроэнергиязын ажылдап кылыры ийи катап көвүдээн, районнар төптеринде чаа электростанциялар, чунар бажыңнар, гостиницалар, парикмахерскаялар туттунгулаан. Ийи чыл дургузунда 45 муң дөрбелчин метр чурттала тудугларын ажыглалда киирген. Колхозтарда 2735 чурттала бажыңнарын кылган. Хоорайларны, районнар төптерин болгаш чурттакчылыг черлерни чаагайыдар талазы-биле чамдык ажылдарны чоруткан. Отчёттуг үениң дургузунда областың кадык камгалалынга бюджеттен чарыгдал 1,5 катап өскен, 8 эмнелгелерни болгаш медпунктуларны ажыткан. Яслилерде болгаш уруглар садтарында орунларның саны барык ийи катап көвүдээн.

Моон-биле кады чоннуң доктаамал өзүп турар материал болгаш угаан-бодал негелделерин хандырар ажылда улуг четпестер барын база айтыр херек. Областың чурт үлетпүрү, облкомхоз болгаш облпотребсоюз чоннуң чурттала хандырылгазының бүдүрүлге черлерин калбартыр, оларның ажылын экижидер талазы-биле четпес ажылдап турар. Садыг организациялары кадрлар-биле ажылды багай тургусканының түннелинде оларның ажылдан үнер-кирер чоруу көвүдээн. 1959 чылдың дургузунда 991 кижи солушкан. Садыг организацияларында төтчегдеп самчыгдаар чорук-биле демиселди багай тургусканыдан хереглекчилер кооперациязының шугумунга чүгле эрткен чылын безин 1.700 муң рубль түннүг самчыгдал болдунган. Ол бүүү четпестер болза облпотребсоюзтуң, оон райсельполарының садыг организацияларының ажылын кошкак удуртуп, оларның ажыл-чорудулгазынче ханылап кирбейн турарында.

Коммунал ажыл-агый черлериниң ажылында улуг четпестер бар. Хоорайларның, суурларның арыг-шевер байдалы, чонну коммунал талазы-биле хандырып турарының деннели ам-даа куду. Суг хандырылгазынче кичээнгейни кошкак салып турар. Облкомхоз, чамдык район болгаш хоорай күүскомнары, коммунал ажыл-агый черлериниң ажылын экижидериниң айтырыгларын багай шиитпирлеп турар. Оон уламындан чамдык районнарда чунар бажың, гостиницалар, электростанциялар, парикмахерскаялар, даараныла болгаш септелге мастерскаялары багай ажылдап турар.

Чурттала тудуунуң планын Бай-Тайга, Сүт-Хөл, Чөөн-Хемчик, Чаа-Хөл ыракта чедир күүсетпээн, ол сорулгага көрдүнген хөренги ажыглаттышмайн арткан.

СЭКП обкомунуң V пленумунуң «Колхозчу араттарның культуразын бедидер болгаш амыдырал-чурттала-газын экижидер дугайында» доктаалы багай күүсеттинип турар. Чурттала бажыңнарын тударының планы колхозтарда эрткен чылын чүгле 91 хуу күүсеттинген. Кижилерниң хуузунда бажың тудуп алырынга СЭКП райкомнары, райкүүскомнар ам-даа четпес кичээнгей салып турар.

Областа кадык камгалалының байдалы өзүп турар негелделерни ам-даа харылап шыдавайн турар. Чурттакчылыг черлерде эмчинин профилактикалыг болгаш санитар-чырыдыышкын ажылын чон ортузунга кошкак чорудуп турар. Өкпе болгаш өске-даа аарыглар-биле демисел кошкак тургустунган. Колхозтарның ыраккы одарларында малчыннарга эмнелге дузаламчызы чедирер хемчеглер Сүт-Хөл, Чаа-Хөл болгаш чамдык өске-даа районнарда дыка багай. Кадык камгалал органнары бүдүрүлгелерге, колхозтарга, совхозтарга, өредилге болгаш садыг черлеринге эки арыг-шеверни тургузар талазы-биле четпес хемчег ап турар.

Бо бүүү илерээн четпестерни дарый чайладырынга СЭКП хоорай болгаш райкомнары, хоорай болгаш райкүүскомнар боттуг хемчеглерни алыры чугула. Чонну хандырарынга хөлбашкан бүдүрүлге, албан черлериниң ажылының культуразын бедидер. Ол бүүү болза хоорай биле кедээниң ажылчы чоннарының амыдыралчы деннелин улам бедидеринге улуг ужур-дузалыг.

Идеологтуг, масса-политиктиг ажылдың талазы-биле

СЭКП-ниң XX болгаш XXI съездилериниң сөөлүнде областың партия организациязында идеологтуг ажыл болгаш партийжи пропаганда эдээн экижээн. Маркс, Энгельс, Лениниң чогаалдарын база СЭКП-ниң съездилериниң болгаш ТК-ның пленумнарының шиитпирлерин коммунистер болгаш партия кежигүнү эвес активчилер ханызы-биле өөренип турар. Коммунистиг партияның төөгүзүн өөренири-биле чергелештир кадрларның экономиктиг өөредилгезинче, марксисчи-ленинчи философияны өөрениринче чугула кичээнгей салдынып турар.

Бо өредилге чылында партияның район, хоорай организацияларында 191 политшколаларны болгаш агарполитиканың бөлгүмнерин, партия төөгүзүн өөренирининг 138, политиктиг экономияны болгаш тодаргай экономиканы өөренириниң 92, марксисчи-ленинчи философияны өөренириниң 20 бөлгүмнерин тургускулаан. Партия чырыдыышкынының бүүү хевирлеринде 8478 кижи хаара туттунган. Институттарда, ортумак тускай болгаш кежээки ниити эртем школаларында 998 кижи заочно өөренип турар. Партия чырыдыышкынының системазында болгаш заочно 4148 коммунистер, 2292 комсомолчулар өөренип турар.

Пропаганда ажылында 717 башкыларны, тускай эртемниглерни болгаш өске-даа ажылдакчыларны хаара туткан. Оларның дыка хөй дыннакчыларга ханы политиктиг билиглерни берип, областың улус ажылагый планнарын чедиишкинниг күүседири дээш демиселге өредилгени билдилиг холбаштырып турар. Ынчалза-даа СЭКП хоорай болгаш райкомнарының, партия эге организацияларының талазындан пропагандистерниң ажылын кошкак удуртуп турарындан оларның чамдыызы харыысалга чок ажылдап, кичээлге багай белеткенип, дыннакчыларның негелделерин хандырып шыдавайн турар. Чижээ, Сизимнин ыяш ажыл-агый черинде (пропагандизи эш Ежов), СЭКП-ниң Чаа-Хөл райкомунуң чанында (пропагандизи эш Дүмбүү) бөлгүмнерге өредилге материалдарын билдинмес кылдыр будулдур тайылбырлап турган. СЭКП-ниң хоорай болгаш райкомнары агитация-массалыг ажылды эдээн экижиткен. Агитаторлар чонга партияның болгаш чазактың чугула шиитпирлерин таныштырып, политиктиг ажылды колхозтуң азы бүдүрүлгениң амыдралы-биле сырый холбаштыр чорудуп турар.

Моон-биле кады агитация-массалыг ажылда улуг четпестер бар. Чер-чер Советтеринге сөөлгү соңгуулдар үезинде областа 218 агитпунктулар ажылдап турган, ам оларның чүгле кезии арткан, а олар безин ажылчы чоннар ортузунга масса-политиктиг ажылдың төвү кылдыр тургустунмаан. Ырак-узак черлерде турар кадаттарда болгаш фермаларда малчыннарның ортузунда масса-политиктиг ажыл эң кошкак. Лекция пропагандазы улуг ужур-дузалыг. Олче политиктиг болгаш эртем билиглерин нептередириниң ниитилелиниң шугумун дамчыштыр 1340 кижини хаара туткан. Отчёттуг үениң дургузунда 12700 лекцияларны номчаан, оларның хөй кезии—тыва дылга кылдынган. Ынчалза-даа бистин чорудуп турар лекция пропагандавыс, кижизидикчи ажылдарывыс чаңгыс хевирлиг эрегей болуп турар. Политиктиг болгаш эртем билиглерин нептередириниң салбырының 1959 чылда номчаан 6933 лекцияларының иштинде көдээ ажыл-агый темазынга чүгле 293 лекция номчуттунган.

Партия райкомнары, оларның пропаганда болгаш агитация килдистери пропаганда ажылын тодаргай удуртур, партия организацияларынга дузаны, арга-сүмени бээр ужурлуг.

Идеологтуг ажыл талазы-биле улуг чер бистин парлалгавыска онаажып турар. Отчёттуг үениң дургузунда область солуннарының тиражтары эдээн көвүдээн, оларның ажылчын, көдээ корреспондентилер-биле харылзаазы быжыккан, парлаттынып турар материалдарның идейлиг болгаш литературалыг деннели бедээн. Оон-биле чергелештир область солуннарының ажылында улуг четпестер база бар. Редакциялар партияның болгаш чазактың хемчеглерин чамдыкта шалыпкын эвес. ханы болгаш тодаргай эвес кылдыр пропагандалап турар.

1959 чылда тургустунган Журналистер Эвилелиниң салбыры парлалга ажылдакчыларын каттыштырып, бистиң солуннарывыстың идейлиг деннелин бедидеринге улуг ужур-дузалыг. Ынчалза-даа ол салбырның ажылы сула, амдыызында журналистер оон дуза албайн турар.

Мурнакчы дуржулганы нептередип, пропагандалаарынга, коммунистиг кижизидилгенин хөрээнге хана солуннар улуг ужур-дузалыг. Ындыг турбуже дыка хөй партия организациялары ону чедир үнелеп көрбейн, редколлегияларга четпес дузалап, хана солуннуң үргүлчү үнеринче, оон дээштиг болурунче сагыш салбайн турар.

Эрткен үениң дургузунда радиодамчыдылгазының редакциязы бүдүрүлгениң мурнакчыларының дуржулгазының дугайында, колхозтарның, совхозтарның, үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылдарының дугайында дыка хөй материалдарны дамчыткан. Радиодамчыдылга четкизинде барык 20 муң хире кезек точка калбарган. Ындыг болза-даа дыка хөй районнарда, ылангыя чурттакчылыг, ырак-узак черлерде радиодамчыдылгазының дыңналыры багай. Харылзааның область эргелели радиочеткизиниң ажылын экижидер талазы-биле чогуур хемчеглерни албайн турар.

РСФСР-ниң чогаалчылар Эвилелиниң область салбырының ажылы сөөлгү үеде эдээн экижээн. Чамдык чогаалчылар болгаш шүлүкчүлер чон ортузунче удаа-дараа үнүп, боттарының чогаалдарын оларның-биле чугаалажып көөрүн организастап, өске-даа ажылдарны кылып турар. Ынчалза-даа оон ажылы, уран чечен деннели СЭКП ТК-ның негелделеринге четпейн турар. Эртем-шинчилел институту тыва улустуң дылын, чечен чогаалын болгаш төөгүзүн шинчилеп өөренириниң талазы-биле сөөлгү ийи чылдарның дургузунда чамдык эки ажылдарны кылган. Оон-биле кады институт Тываның совет үедеги төөгүзүн өөренип көөрүнге эвээш кичээнгей салып, хөй-ниити организациялары-биле харылзаазы ам-даа сула болгаш идеологтуг ажылдарны чорудар талазы-биле оларга идепкей чок, чогаадыкчы эвес дузалап турар.

Культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылында улуг четпестер база бар. Культура-кижизидилгелиг ажылдар чаңгыс-ла чырыдыышкынчы байдалдыг чоруттунуп, олар областың мурнунда салдынган практиктиг сорулгалардан хоорук, идея талазы-биле чавыс болуп турар. Областың Культура эргелели культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылын кошкак удуртуп, кадрларны шилириинге болгаш кижизидеринге багай кичээнгей салып турар.

Улус өредилгезиниң системазын эде тургузарының, школаның амыдырал-биле харылзаазын быжыглаарының дугайында хоойлуну күүседириниң талазы-биле чамдык эки ажылдарны обласка чоруткулаан. Бо өредилге чылында школаларга өредилге-биле 35 муң хире өөреникчилерни хаара туткан. 8 муң ажыг уруглар школа-интернаттарда, уруглар бажыңнарында болгаш школаларның интернаттарында күрүнеиң долу хандырылгазы-биле өөренип турар. Чыл келген тудум-на башкыларның, эң ылаңгыя үндезин чурттакчы башкыларның саны өзүп, оларның башкылаар мергежили улам өзүп турар.

Школаларның өредилге-кижизидилгелиг ажылында улуг четпестер ам-даа бар. Бо чылдың бирги чартында областың школаларының өредилгези чүгле 85,5 хуу болган. Чылдың бирги чартында безин 500 ажыг өөреникчилер кызырылган.

Идеологтуг ажылда четпестерниң бир чылдагааны болза партия обкомунуң бюрозунуң, ол ажылды харыылап турар секретарь эш Ортун-оолдуң, пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи эш Антипинаның, облкүүскомнуң даргазының оралакчызы эш Анчиманың талазындан ажылдың бо эң чугула адырын удуртурун кошкак боттандырып, партия болгаш совет органнардан бедик негелде салбайн, четпестерни тоомча чок көрүп турганында болур.

«Амгы үениң байдалында партийжи пропаганданың сорулгаларының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы бо ажылдың үндезининге салдынган турар ужурлуг. Ол доктаал пропаганданы ажылчы чоннарның амыдыралы-биле, коммунизм дээш хүн бүрүдеги демисел-биле харылзаштырарын негеп турар.

Партийжи-организастыг ажыл

Областың партия организациязы бодунуң IX конференциязынга СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитедин долгандыр кажангызындан-даа артык сырый каттышкан болгаш организас талазы-биле улам быжыккан, сан талазы-биле өскен ужуражып турар.

Массаларның иштинге организакчы ажылды күштелдирер дугайында партияның айтыышкының күүсетпишаан, партия обкому ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун удуртурунуң деннелин бедидер, хожудап турар участоктарны удуртукчу кадрлар-биле быжыглаар талазы-биле эдээн хемчеглерни алган. Партия организациялары улус ажыл-агыйының адырларын эдээн тодаргай удуртуп, үлетпүр бүдүрүлгелериниң, колхозтарның, совхозтарның экономиказын хандыр өөренип көрүп, өйү келген айтырыгларны оперативтиг шиитпирлеп турар апарган.

Бодунга алган социалистиг хүлээлгелерин күүседири дээш демиселди билдилиг организастап шыдаан Каа-Хем районнуң партия организациязы бо талазы-биле эки дуржулгалыг болуп турар. Районнуң ажылчы чоннары 1958 чыл-биле деннээрге 1959 чылда эытты, сүттү, дүктү бүдүрерин болгаш ону күрүнеге садарын эдээн көвүдедир, тарылга шөлдерин калбартыр деп хүлээлгени алганнар. Партия райкому чон ортузунга кижизидилге ажылын экижидип, активке көдээ ажыл-агыйның экономиказын өөренирин организастаан, ажыл-хереги экижидер, социалистиг чарышты калбартыр талазы-биле организастыг база ажыл-агыйжы хемчеглерни ажылдап кылырынга колхозтарга дузалаан. Алдынган хемчеглериниң түннелинде районнуң ажылчы чоннары алган хүлээлгелерин күүседип шыдаан.

Өөрүнүү партия организациязы политиктиг болгаш партийжи-организастыг ажылды шын удуртуп турар. Эрткен чылын районнуң ажылчы чоннары алган социалистиг хүлээлгелеринге ээ болуп шыдаан. Район дүк, эыт, сүт садар талазы-биле планын эдээн ажыр күүсеткен. Малдың уксаазын экижидериниң, хойну тарып боозадырының айтырыглары районнуң партия болгаш совет органнарының онза кичээнгейиниң төвүнде тургустунган турган. Кылган ажылдың түннелинде малдың уксаазы эдээн экижээн, районнуң колхозтары хойну кыры чадагай кажаага ажларын нептередип турар. Партия райкому малчынар хүнүн ай бүрүзүнде эрттирип, дуржулга солчур, мурнакчы аргалар нептередир талазы-биле көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң чөвүлел хуралын үе-үеде чыылдырып турар.

СЭКП Төп Комитединиң негеп турары ышкаш организакчы ажылды чамдык районнарда шак ынчаар хандыр чоруттайн турар. Ылаңгыя Бии-Хем, Сүт-Хөл болгаш Улуг-Хем районнарның партия, совет органнары кошкак ажылдап, олар ажыл-агыйны эрегей удуртуп турар. Оон түннелинде көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле алган хүлээлгелерин ол районнар күүсетпээннер. Айыткан райкомнарның болгаш райкүүскомнарның удуртукчулары боттарының ажылының стилин үндезини-биле өскертири эргежок чугула.

СЭКП Тес-Хем райкомунуң бюрозунда болгаш оон секретары эш Аракчаада ажылдың шын эвес стили тургустунган. Мал чемнери белеткээриниң планы ажыр күүсеттинген болгаш колхозтар мал кыштаглаашкынын эки чорудуп турар деп каш-даа удаа медеглеп турган, а херек кырында ол меге болган. Сөөлгү дөрт айларның дургузунда чүгле «Чодураа» колхозтан безин мун ажыг мал өлген.

Чеди чылдын планын боттандырарда бирги чергениң ролю партияның болгаш күрүнеиң кадрларынга хамааржып турар. Бисте партия, совет болгаш өске-даа организациялар-ның кадрлары өскен, оларның хөй нуруузу дээскан ажыл-хереги билдилии-биле чогаадыкчы ажылдап турарлар. СЭКП райкомнарының болгаш райкүүскомнарның удуртукчу составын быжыглаар талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган. Райкомнарның 34 секретарларындан 11 кижи дээди эртемниг, 20 кижи доосаан дээди, 3 кижи ортумак эртемниг болуп турар, оларда көдээ ажыл-агый талазы-биле тускай эртемниг 8 кижи бар.

Партия, советтиң удуртур ажылдакчыларын белеткээр талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган. Партияның дээди школаларын 25 кижи, совпортшколаны 96 кижи доосаан, ам бо үеде партияның дээди школаларында 35 кижи, Краснопрскиниң совпартшколазында 62 кижи, партияның заочный дээди школазында 80 кижи өөренип турар. Ынчалза-даа техниктиг, көдээ ажылагый болгаш өске-даа дээди база ортумак өредилге черлеринде заочно өөренип турар партия, советтиң удуртур ажылдакчылары кончуг эвээш. Ол ышкаш СЭКП обкому партия райкомнарының секретарларының болгаш килдистер эргелекчилериниң семинарларын, чөвүлел хуралдарын эрттирип, аңаа ажылагый болгаш культура тургузуушкунун удуртурунуң, партийжи-организастыг, масса-политиктиг ажылдың айтырыгларын чугаалажып, эртемниң болгаш мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин өөренип турган.

Моон-биле кады бисте кадрлар-биле ажылда улуг четпестер барын демдеглээри чугула. Кадрлар-биле ажылды экижидериниң хемчеглери ам-даа чогуур-биле алдынмайн турар. Билии өзүп турар аныяк ажылдакчыларны, тускай эртемниглерни удуртур ажылче дидим эвес депшидип, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң янзы-бүрү адырларында кадрлар-биле ажылды кошкак контрольдап турар. Ол ышкаш чамдык удуртур ажылдакчылар партияның, күрүнеиниң сагыла-чурумун үреп турар үүлдер база бар. Чижээ, СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары турган эш Далай-оол сагыла-чурумну кедергей үрээн. СЭКП обкомунуң бюрозу ону ажылдан дүжүрген болгаш партиядан үндүрген. Эш Борзенко бодунуң албан дужаалын соора ажыглаар чорукту болдурган. Обкомнуң бюрозу ону областың хандырыла болгаш саарылга эргелелиниң начальниги албан дужаалындан дүжүрген болгаш партия кежигүнүнден үндүрген.

Моон соңгаар кадрларны шилип алырда оларның политиктиг билиин, ажыл-ишчи болгаш моральдыг мөзүшкүлерин барымдаалаар дугайында партияның ленинчи принцивин шыңгыы удуртулга болдурар ужурлуг. Партияның болгаш күрүнеиң сагыла-чурумунуң кандыг-даа үрээшкинин чайладыр, ажылдакчыларны бедик идейлиг, дааскан ажыл-херекке харыысалгалыг болуруунун ёзузунга кижизидер ужурлуг.

Партия организациялары комсомолду удуртуруи эдээн экижиткен болгаш аңаа практиктиг дузаламчыны хүн бүрү чедирип турар апарган. Областың мурнунда тургустунган сорулгаларны күүседириинче комсомолчуларны болгаш эвилелдиң кежигүнү эвес аныяктарны мобилизастаар херекке, аныяк салгакчыларның коммунистиг кижизидилгезинге комсомол организацияларының ролю эдээн бедээн.

Моон-биле кады областың комсомол организациязының ажылында улуг четпестер барын база айтыр херек. Оон иштинде кол четпес үүл болза аныяктарның ортузунда кижизидилге болгаш спорт ажылын ам-даа багай тургусканы болур. 1959 чылда аморальдыг үүлгедиглери дээш ВЛКСМ обкомунуң секретарлары эштер Юмбуу, Танов, харыысалгалыг ажылдакчылары эштер Чыргал-оол, Хальбаев олар ажылдан дүжүрткен. Партия органнары комсомолдун удуртур ажылдакчыларын өстүрер болгаш кижизидер талазы-биле кошкак ажылдап турганының түннелинде чүгле сөөлгү ийи чылдарның дургузунда безин комсомол райкомнарының 30 секретарлары халашкан.

Комсомол обкомунуң секретарлары эштер Дорун-оол биле Чирков чамдык районнарда комсомол ажылының сандаргай чоруун эрегей көрүп, ону экижидер талазы-биле шиитпирлиг хемчеглерни албайн турар.

Профэвилел организациялары бүдүрүлгениң, ажылчы чоннарның амыдыралының айтырыглары-биле эдээн эки болгаш тодаргай ажылдап турар апарган. Ынчалза-даа оларның ажылында улуг четпестер ам-даа хөй. Облпрофсовет болгаш оон адырлар аайы-биле профэвилел обкомнары ажылга инициативаны болгаш кызымаккай чорукту ховар илередип турар. Ажылчыннар ортузунга социалистиг чарышты дыка кошкак организастап, мурнакчыларның дуржулгазын түннеп, ону үлетпүрге болгаш көдээ ажыл-агыйга нептередир талазы-биле ажылды четпес чорудуп турар. Ажылчы чоннарның амыдырал-чурттала байдалын чаагайыдар, күш-ажылдың камгалалын болгаш техника талазы-биле айыыл чок болур чорукту экижидер ажылды четпес чорудуп турар.

Облпрофсоветтиң болгаш оон профэвилелдериниң чамдык обкомнарының аппарадынга төлеп чок кижилер үр үелеринде дургузунда ажылдап турган, а облпрофсоветтиң мурнунда турган удуртукчулары эштер Намай, Матюшов олар корум-чурумну чүгле тургуспаан эвес, харын боттары арагалап, коллективке сагыла-чурумну сандарадып турганнар. Ол чорук профкомнарның ажылын таарымча чок байдалга чедиргеи. СЭКП обкомунуң бюрозу бурулугларга шыңгыы харыысалганы көргүзүп, профэвилелиниң аппарадын быжыглаар талазы-биле хемчеглерни алган.

Областың чер-чер Советтери боттарының депутаттарын болгаш активин ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң айтырыгларын шиитпирлээринге калбаа-биле киириштирип турар апарган. Моон-биле кады боттарының ажыл-агый херектерин удуртурунда болгаш организас-массалыг ажылында улуг четпестер база бар. 1959 чылда 335 депутаттар боттарының кылган ажылының дугайында отчёттарын соңгукчуларына кылып бербээн, оон иштинде область Советиниң 31 депутаттары бар. Чамдык район болгаш көдээ Советтер сессияларны чыыдырарының Конституцияда айыткан хуусаларын үреп, күүскомнар Советтериниң мурнунга отчёдун хаая берип турар. Депутаттар-биле ажылда болгаш доктаамал комиссияларның ажыл-чорудулгазында улуг четпестер бар. Совет кадрларның ылангыя көдээ Советтериниң ажылдакчыларының халажып солужары ам-даа хөй, ол чорук ажылга таарымча чок байдалды тургузуп турар.

Облкүүскомнуң болгаш оон килдистери бодунуң үндүрген шиитпирлерин болгаш үстүнде турар органнарның доктаал айтыышкыннарының күүседезин багай контрольдап турар. Чижээ, облкүүскомнуң болгаш облпланның буруузу-биле 1959 чылда эыт-сүт үлетпүр эргелелиниң бүдүрүлгелерин чеди шактыг ажыл хүнүнче шилчидер дугайында чазактың шиитпирин күүседирин саадаткан. Облкүүскомнуң аппарадының ажылында тода болгаш оперативтиг болур чорук четпес дээрзин демдеглээри чугула.

Сөөлгү чылдарның дургузунда Коммунистиг партия болгаш Совет чазак социалистиг хоойлужудулганы улам ыңай быжыглаар, хамаатыларның эргелерин камгалаар талазы-биле чугула хемчеглерни боттандырган. Ол үениң дургузунда шагдаа, прокуратура болгаш суд органнары чүгээр ажылдап турар апарган болгаш кемниг херектерни илередирин бедиткен. Кем-херек үүлгедирлер-биле база корум-чурум үрээрлер-биле демиселге хөй-ниитини калбак киириштирип турар апарган. Бистиң областа эш-хуузунуң судтары, улус-чу эки-туранның дружиналары тургустунган ажылдап турар. Оларның хөй нуруузу эки ажылдап, бүүү-ниитиниң хүндүткелин болгаш ажылчы чоннарның деткимчезин чедип алган.

Моон-биле кады кемниг херектерни истээрин болгаш хынап көөрүн саададып турар таварылгалар барын база айтыр херек. Чижээ, 1959 чылда кирген херектериниң 10 хуузун көрзе чогуур хуусаазында истеттинмейн, кем-буруулугларның 7 хуузу илереттинмейн арткан турган. СЭКП обкомунуң бюрозу, партияның хоорай болгаш райкомнары прокуратура, шагдаа, суд органнарына партийжи удуртулганы күштелдирип, оларның практиктиг ажыл-чорудулгазының иштинче хандыр кирери эргежок чугула. Кем-буруу үүлгедикчилер-биле демиселге хөй-ниитиниң калбак киржилгезин бедидер ужурлуг.

Партияның чугула шиитпирлерин обкомнуң пленумнарынга болгаш областың партия активиниң хуралдарынга чугаалажып турган. Обкомнуң пленумнарынга чугаалажып көөрү-биле бистиң партия организацияларывыстың амыдыралында колхозчу араттарның культуразын бедидер, амыдырал-чурттала-газын чаагайыдар, кадрлар-биле ажылды экижидер, бүдүрүлгени болгаш хову ажылын хөгжүдер, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин, ону күрүнеге садарын көвүдедир болгаш өске-даа чугула айтырыгларны тургузуп турган.

Тыва областың партия организациязы бодунуң конференциязынга улам быжыгып база каңналып, партияның ленинчи Төп Комитедин долгандыр кажангызындан-даа артык сырый каттыжып алган келген болгаш бодунуң мурнунда тургустунган сорулгаларны чедиишкинниг күүседирин шыдаар аргалыг болуп турар. Ленинчи национал политиканы амыдыралга чайгылыш чокка боттандырбышаан, областың партия организациязы улустарның аразында акы-дүнмалышкы найыралды, ажылчы чоннуң калбак массалары-биле харылзааны улам ыңай быжыглаар, коммунистиниң идей-политиктиг каңналгазын болгаш бүүү ажылчы чоннарның кижизидилгезин бедидер дээш демиселди амыр соксаал чокка чорудар.

Партияның ленинчи Төп Комитединиң удуртулгазы-биле, ажылчыннарның, колхозчуларның болгаш интеллигенцияның чогаадыкчы инициативазынга болгаш политиктиг медерелиинге даянмышаан, областың партия организациязы, ажылчы чоннары чеди чылдың ийиги чылында ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң улуг сорулгаларын күүседиринге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр. Үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый талазы-биле алдынган социалистиг хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседир, материалдыг байдалдарын улам чаагайыдарын, колхозчу араттарның культуразын бедидерин, областың бүдүрүкчү күштерин улам ыңай хөгжүдерин чедип алырынга бүүү аргаларны, таарымчалыг байдалдарны болгаш курлавырларны чөп ажыглаар ужурлуг.

Совет Эвилелиниң болгаш Индонезия республиканың улустарының аразында найырал улам-на быжыгып турар

Индонезия республика. Джокьякарта (Ява ортулук) хоорайның кудумчузунда.

ИНДОНЕЗИЯ РЕСПУБЛИКА ЧАА ОРУКТА

Совет улус Индонезия республиканың хөгжүлдезин улуг кичээнгейбиле хайгаарап турар.

Индонезияның кеску политиктиг ажылдакчызы Сукарно, индонезилерниң чүс-чүс чылдардагы күзел-соруун болгаш бодалдарын илеретпишаан, 1945 чылдың август 17-де бодунуң төрээн чуртун хамаарышпас республика кылдыр чарлаанындан бээр 15 чыл эткен. Хамаарышпас чорукту болгаш удатпаанда бадылаттынган республиканың конституциязын чарлааны хамаарышпас национал экономикалыг хостуг Индонезияны тургузарынче, индонези улустуң калбак улус массаларының байдалын экижиндеринче түткүлү илереткен. Республиканың төрүттүүгинин делгем далай ортулуктарының бүгү-ле булуннарына улуг көдүрүүшкүн-биле хүлээп алган. Улус массалар чазакты болгаш республиканың соңгуп алган президентизи Сукарнону долгандыр сырый каттышкан.

Индонезия республиканың догуناашкынының баштайгы беш чылы чаалап алган хамаарышпас чорукту камгалаары дээш шудургу болгаш аар-берге демиселдиң чылдары болган. Голланд империалистер колониялар ыг өске күрүнелериниң идепкейлиг деткимчези-биле Индонезияга бодунуң тергиделин күш-биле катап тургузарын орадаажып турган. Олар аныяк республикага удур шеригин болгаш амгы үениң шериг техниказын октаанар. Ол байдалда Индонезия республика 1945 чылда чарлаттынган конституциязын 1950 чылда түр үеде солуур ужурга таварышкан.

Ындыг болза-даа индонези патриоттар колонизаторларның республиканы узуткаар деп орадажышкынарынга ойтур согуушкунну бергеннер. Бо талазы-биле деткимчеги Совет Эвилелинге баштаткан бүгү делегейниң хосталгага ынакшылдыг күштери Индонезияга көргүскен. Бистиң чуртувус Индонезияның республиказын камгалаары дээш бодунуң үүнү бир дугаарында шиитпирлии-биле көдүрүп үндүрген. 1959 чылдың чайынында, «ССРЭ — Индонезия» найырал ниитиниң төлээлериниң составынга киржип, Индонезияга чораанымда республиканы камгалаары дээш бистиң Төрээн чуртувустуң чаагай күженнишкиннери индонези улус кайы хире сеткил ханышкын-биле хүлээп көрүп турганынга бүзүрээн мен.

Индонези улуска удур үр демиселдиң соонда Голландия адак сөөлүнде Индонезияның бот-эргезин хүлээп көөр ужурга таварышкан. Оон соонда колонизаторларның экономиктиг тергиделинден хосталырының сорулгазы хамаарышпас Индонезияның мурнунга шуут туруп келген.

Даштыкы экономиктиг салдарга экономикада күрүне секторунуң салдарын удурланыштыр тургузарының эргежок чугулазы улам тода апарган. Ол сорулга-биле даштыкының холунга турган экономиканың амыдыралчы эргежок чугула элээн хөй адырларын (транспорт, аэрохарылзаа, гидростанциялар болгаш өске-даа) күрүне чогуур дуглаашкынының күсели-биле садып алган турган. Чаа күрүне бүдүрүлгелерин тударынче күрүне эгелеп кирген.

Өөредилге болгаш культура талазы-биле улуг чедиишкиннери чедип алыры болдунган. Дээди өөредилге черлериниң четкизин калбартырынче, национал кадрларны белеткээринче, национал культураны чаартып тургузарынче улуг кичээнгей салдынган. Колония үезинде чонуң барыкла 80 хуузу бижик билбес турган Индонезияда ам бижик билирлериниң саны 60 хуу ажып турар.

Национал тудуушкун талазы-биле хемчеглер империалистерниң ажык болгаш чажыт удурланыышкынынга таваржып турган. Голландия бодунуң туруштарын быжыглаарынче болгаш калбартырынче чүткүп турган; капиталистиг күрүнелериниң, хамыктың мурнунда АКШ-тың империалистиг бөлүктери экономиктиг дузаламчы деп чүвеге чагдынып алгаш, чуртче бодунуң шургун кириишкинин күштелдирип, Индонезия республиканы агрессии блоктарже хаара тударын орадаажып турган.

Ынчалзажок империалистер боттарының планнарын боттандырып шыдаваннар. Бот-эргени чаалап алганы хамаарышпас даштыкы политиканы чорудар арганы Индонезияның мурнунга ажыткан. Бот-боттарынга ажыктыг үндезинге аныяк республика-биле харылзааларны хөгжүдеринге, хамаарышпас национал экономиканы болгаш культураны тургузарының талазы-биле аная харам чок дузаламчы көргүзеринге Совет Эвилелинге баштаткан социалистиг чуртар лагериниң белен чоруу империалистерниң болгаш чуруттун иштинде реаксылыг күштериниң кызыышкынынга удур Индонезияның патриоттарының демиселин чиитеткен. Агрессии шериг блоктарынга удур, колониализмге удур тайбың дээш демиселге Индонезия республика быжыг туруушту эдилеп алган. Азия болгаш Африка чуруттарының конференциязы 1955 чылдың чазынында Индонезияның Бандунгка болуп эткени тавакылга эвес. Ол конференцияның шиитпирлери өөн чүктүн улустарының күштерин колониализмге удур сырый каттыштырары дээш демиселдиң туугу болу берген.

Демократтыг күштериниң идепкейлиг чоруу, компартияның салдарының өзүлдези, чазактың депшилгелиг хемчеглери иштики болгаш даштыкы реакцияның удурланыышкынын хайныктырган. Мегге хүүрмак лозунгларны ажыглавышаан база антиреспубликанчы күштерге болгаш империалистерниң деткимчезинге даянмышаан, реакционерлер 1958 чылдың чазынында чазакка удур тура халыышкынны Суматрага болгаш Сулавесиге үндүргеннер.

Улустуң деткимчезинге даянмышаан, Индонезияның чазаа үймээнни базарынче бүгү күштү мобилизастаан болгаш ону узуткаан. Оон-биле кады индонези эрге-чагыргалар республиканың экономиктиг хамаарышпас чоруу дээш демисешпишаан, голланд бүдүүлгелерни национализастаар дугайында хоолдуну 1958 чылдың декабрьда хүлээп алган. Ол чугула базым голланд монополияларга болгаш оларның Индонезияда туруштарына согуушкунну берген болгаш чуруттун экономиказында күрүне секторун быжыглаарынга улуг ужур-дузалыг болган.

Чуртта болуушкуннарның хөгжүлдези даштыкы болгаш иштики реакция-биле демиселче бүгү национал күштерни сырый каттыштырарының талазы-биле шиитпирлиг хемчеглер алырын бүзүрелдии-биле негээн. 1959 чыл Индонезия республиканың хөгжүлдезинин оруунга чугула үе болган. Ол болза 1945 чылдың конституциязынче дедир эглиишкин-биле база национал чаңгыс эпти быжыглаарының, реакцияның күштерин кызыгаарлаарының болгаш экономиканы улам ыңай хөгжүдериниң талазы-биле улуг хемчеглериниң эгелээни-биле демдеглеттинген. Президент Сукарно 1959 чылды Индонезияга «революцияның ийги удаа ажыттыныышкынының чылы» деп адааны таварылга эвес.

1945 чылдың конституциязынче эглир дугайында президент Сукарнонуң саналдааны шиитпирни хүлээп алырынга реаксылыг идеготтер барла шаа-биле моондактап турганнар. Чуртка дүшкүүрлүг байдал тургустукан. Даштыкы агентура болгаш реакционерлер база катап бажын кодүрүп, үймээнчи идеготтериниң ажыл-чорудулгазын сергеткеннер.

Ындыг болза-даа реакцияны чылча-шавар күштү республика бодундан тыпкан. Чуртка онза байдалды чоруткан болгаш политиктиг хуралдаоны хоругдаан турган. 1945 чылдың конституциязын катап тургузар шиитпирни президент Сукарно 1959 чылдың июль 5-те хүлээп алган. Ол шиитпирни бүгү-ле демократтыг күштер деткээннер. Ол үеде Индонезияга турган, президентиниң шиитпирине бүгү улустуң деткимчезин көрүп ыыдаан бис. Мун-мун ажылчы чоинар президент ордузунуң мурнунда шөлге чыылганнар. Коммунистерге болгаш профэвилелдерге баштаткан ажылчын аңгы, өөренникчилер, бүгү чон «1945 чылдың конституциязы делгерезин!» деп лозунгуң адаа-биле чыскаалче үнгеннер.

1945 чылдың конституциязына үндезилээш чуртту эргелеп башкарарын эде организастааны чүгле даштыкы империалистериң эвес, харын иштики реакцияның сеткил-сагыжынга таарышпайн барган. Ындыг болзадаа президент Сукарнонуң депшилгелиг планнары бүгү-ле демократтыг күштерин, оон иштинде чуруттун хамаарышпас чоруу дээш база ажылчы чоннарның эрге-ажыы дээш эң шиитпирлиг болгаш хажык чок демиселчи — Индонезияның Коммунистиг партиязының деткимчезин алган.

Индонезияның Коммунистиг партиязы чуртта калбак салдарлыг болуп турар. Ол дугайын парламент болгаш муниципальдыг соңгулдаларга оон чедишкиннери оон кежигүнериниң үзүктел чок өзүлдези тодаргай херечилеп турар. Кежигүннери 1,5 миллион ажып турар Компартия чуртта эң улуг партия болу берген. Индонезияның политиктиг амыдыралында улуг болуушкун болза партияның чаңгыс эвин болгаш сырый каттышкан чоруун, чоннуң калбак кезектериниң ортузунга оон ат-алдарын көргүскен ИКП-ниң 1959 чылдың сентябрьда болуп эткен VI съездизи болган.

Съезд хагдыныр турда чүве чугаалап турган, президент Сукарно чуруттун национал чаңгыс эвин болгаш хамаарышпас чоруу дээш демиселге Коммунистиг партияның салыышкынының чугулазын хүлээп көрген. Сукарнонуң — Джуанданың депшилгелиг политиказын чугаажок деткиир дугайын ИКП-ниң съездизи медеглээн. Улус массаларының эрге-ажыктары дээш, улустар аразынга хамаарышпас чорук болгаш найырал дээш хажык чок демисел-биле сиңиккен съездиниң шиитпирлери ИКП-ниң салдарын болгаш ат-алдарын улам ыңай өстүрериниге дузалаан. Президент Сукарно Түр дээди консультативтиг чөвүлелди болгаш Национал план чөвүлелин тургузарда оларга киржиринче коммунистерни чалаан.

Совет Эвилели-биле Индонезияның аразында найыралдың болгаш ажылышчы кады ажылдажылганың харылзаалары хөгжүп турар. Үлетпүр болгаш культура албан черлерин тударынга, Калимантан ортулукка оруктар кылыышкынын чорударынга Совет Эвилелиниң дузаламчызын индонези улус бедии-биле үнелеп турар. Чуруттун экономиказын хөгжүдериниге Индонезияга ажыктыг негелделерге чээлини бистиң чуртувус берген. Он-он студентилер совет дээди өөредилге черлериниге өөренип турар. Индонези үлетпүрге бедик мергежилдиг кадрларны белеткээр талазы-биле ССРЭ улуг дузаламчыны көргүскен болгаш көргүзүп турар.

Совет-индонези найырал болгаш кады-ажылдажылга быжыгып турар, Н. С. Хрущевтуң Индонезияже аянчоруу ийи чуруттарга үре-түүнелдиг болгаш ажыктыг харылзааларны улам ыңай хөгжүдеринге бараан болуру чигзиниг чок.

А. ГУБЕР,

«ССРЭ—Индонезия» Ниитилелдиң даргазы, ССРЭ-ниң ЭА-ның корреспондент кежигүнү.

Н. С. Хрущевту Индонезияның улустары изии-биле өөрүшкүлүг уткуур

ДЖАКАРТА. (СЭТА). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтуң келирин Индонезия манап турар. Чуруттуң хөй-ниитизи Н. С. Хрущевтуң аңаа баарынга холбашкан айтырыгларны илепкейлии-биле чугаалажып көрүп турар. Индонезияның солуннары Никита Сергеевич Хрущевтуң фотографияларын, допчу намдарын, оон аңаа баарының программазын пөрлап турар.

Индонезияның ССРЭ-де элчини А. Маликтиң февраль 14-те Джакартага өөп чеде бергеш, медеглээни: «Н. С. Хрущевтуң маңаа келири чүгле Индонезия биле Совет Эвилелиниң аразынга эп-найыралдыг харылзааларны быжыглаарынга эвес, харын-даа бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарынга канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг болур. «Совет Премьерниң Индонезияга болгаш Азияның өске-даа чуруттарынга барганы болгаш баар чоруу ылангыя эткен чылын оон Катыышкан штаттарга соонда канчаар-даа ужур-дузалыг» деп чугаалаан.

Индонезияның Компартиязының Политбюрозу Н. С. Хрущевтуң аңаа баар деп турарының дугайында медеглел парлааш, оон аңаа баары чугле Индонезияның амыдыралынга эвес, харын-даа делегейниң өске-даа чуруттарының аразынга харылзааларга чугула болуушкун болур деп демдеглээн.

Чуруттун бүгү-ле булуннарында бөдүүн кижилер ССРЭ-ниң Джакартада элчин черинче чорудуп турар хөй санныг чагааларында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазынга байыр чедирип турарлар. Ындыг чагаалар Суматра, Бали, Калимантана болгаш ырак-узак Сулавесиден кээп турар. Оларда тус-тус кижилер болгаш бүдүн-бүдүн организациялар-даа ат салгылаан.

Даштыкы агентилелдер, радио болгаш телевидение Индонезияга Н. С. Хрущевтуң баарынга улуг кичээнгейни салып турар. Индонезияның информация министерствозунуң медеглеп турары-биле алырга, чуруттa бо үеге чедир туруп көрбээн хөй корреспондентилер кээп турар.

„Н. С. Хрущевтуң келиринге байыр чедирип турар бис“

КАИР. СЭТА-ның корреспондентизи Ф. Носовтуң дамчыдып турары болза:

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтуң Гвинея Республикага баар деп турарының дугайында тускай медеглелди тайылбырлавышаан, Азия болгаш Африка чуруттарының улустарының эп-сеткил каттыжышкынының Чөвүлелинин доктаамал секретариадының секретары Юсеф Эс-Сибаи доктаамал секретариаттың мурнундан СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээни болза:

«Н. С. Хрущевтуң африк чуртка—Гвинея Республикага баарынга байыр чедирип турар бис, ынчангаш ол чорук бүгү-ниитиниң тайбының быжыглаарынга идиглиг болур деп эки билип турар бис.

Африканың хамаарышпас чоруктуу чаалап алган чуруттары оларның-биле боттарының харылзааларын эп-найыралчы байдалга үндезилээр, оон хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун хүндүлээр, деп эргени барымдаалаар чуруттары найыралчы ёзу-биле көрүп турар.

Күрүнелериниң удуртукчуларының аразынга шуут ужуражыышкыннар болгаш оларның кайы-кайызын билчир чоруу кайгамчыктыг түүнелдерни бээр дээрзин ол база катап бадыткаар деп, Юсеф Эс-Сибаи онзалап демдеглээн.

Н. С. Хрущевтуң АКШ-ка чорааны эки түүнелдерни берип, ийи улуг чуруттарның үзел-туруштарын чоок-шуладырыга чедиргенин бистер эки билир бис. Күрүне ажылдакчыларының бот-боттарынга барып, келчири чуруттарның аразынга тайбың кожа-хелбээ турарынга болгаш бүгү-ниитиниң тайбының быжыглап, бүгү-ниитиниң чечектелиишкинин чедип алырынга идиглиг болур.

Н. С. Хрущевтуң чугааларының чыылдазын Францияда парлап үндүргени

ПАРИЖ. (СЭТА). Франциянын буржуазтыг эң улуг ном үндүрер чери «Плон»: «Никита Хрущев. Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын дугайында чүүү бодап турар мен» деп эгелиг номну парлап үндүрген. Ам удавас ол ном чуруттуң бүгү-ле ном садыгларынга кирер.

СЭКП-ниң XXI съездизинге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессияларынга, КНО-нуң Кол Ассамблеязынга, а ол ышкаш АКШ-ка чоруп турганының үезинде оон чугааларындан алгылаан тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынның болгаш чепсеглениишкинин дүжүрериниң дугайында Н. С. Хрущевтуң чамдык чугааларын ол номда киирген. Ол ышкаш сураглыг хөй-ниити ажылдакчыларының болгаш журналистериниң айтырыгларынга Н. С. Хрущевтуң харыыларын база ында киирген.

Тайбың дээш база улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун чымчадыры дээш демиселдиң хереэнге Н. С. Хрущевтуң шылгарааңгай ролюн номнуң эге үүлүнде демдеглээн. «Хрущев ам удавас Франциягa чедип келир. Барыын талакы өске бүгү чуруттарга чораанны ышкаш, оон маңаа келир чоруу болза, «соок дайынны» узуткаарынче угланган политиканың талаларының бирээзи болур» деп ол эге үүлде чугаалаан.

Н. С. Хрущевтуң чугааларын парлап үндүрген чорук Совет чазактың баштынының Франциягa баарынга сонуургалдың өзүүшкүнүн херечилеп турар. Н. С. Хрущевтуң АКШ-ка чораанынга тураскаатган «Тайбың болгаш найыралдыг чуруттаар» деп номнуң 19,5 муң санныг экземплярын Парижке бичиниле када садып аппарганы ол дугайын база тодаргай чугаалап турар.

Сахарада атомнуг чазылдырыышкын

ПАРИЖ. (СЭТА). Февраль 13-те Парижтии-биле эртенгиниң 7 шакта Франция бодунуң баштайгы атомнуг бомбазын чазылдырган. Ол болза, аар атомнарның чарлыышкыннарын болдурар плутониялыг бомба болур. А термоядролуг бомбага болза чиик атомнарның синтезиниң болганындан частыышкын болур болгай.

Частыышкынның күчүзүнүң дугайында тускай медээлер чок, ынчалза-даа даштыкы телеграф агентилелдериниң корреспондентилери ол частыышкын 20—100 муң тонна тринитротолуолдуң чазылганы-биле деп деп бодап турарлар.

Сахараның төп кезээнде, Алжир хоорайдан 1.200 километр болгаш Касалбанкадан (Марокко) 1.000 километр турар Регган деп черде шөлге тургускан 100 метр бедик каң суурга кырынга Франциянын атомнуг хереклелин чазылдырган.

Парлалганың медеглеп турарыбиле алырга, Франциянын атомнуг бомбазы дээрге 10 тонна чедип турар дыка улуг үүл болур. Ындыг үүл самодёттар-биле болгаш өскеда арга-биле ап чоруурунга таарышпас деп солуннарның хайгааракчылары демдеглээннер.

Атомнуг чаа шенелде чазылдырыышкынының болурунуң дугайын Парижке тускай медеглевээн, ынчалза-даа премьер-министр Мишель Дебре Сахарага кылган шенелде чүгле баштайгы базым болур, бо талазы-биле Франция «харын-даа бодунуң программазын мурнап турар» деп чугаалаан.

Франциянын албан-дужаалдыг кижилериниң бодап турары-биле алырга, француз атомнуг бомбаны чазылдырганы Франциягa «атомнуг клуб» дээр ындыг кезекке кирер арганы ажыдар, тодаргайлаарга атомнуг чепсектиг чуруттарның санынга кирер арганы аңаа бээр ужурлуг.

Бо чазылдырыышкынның мурнунда аңаа делегейниң бүгү чуруттарынга удурланыышкынның калбак кампаниязы болуп турган.

„Берге кижи-дир ийин...“

— Щербаковага белен-селен кижи айтырыг салып, чүве чугаалаарга тоор эвес. Оон-биле чугаалажыры нарын-берге болдур ийин—деп, улустуң ынча дижип турары аңаа эвес.

Шынап-ла оон аажы-чаны чаңдан өске элдеп чиктиг. Бодундан биче эрге-дужаалдыг кижилер оон менди айтырарга хөөнүг, хөөн чок харыылаар. А чамдык кижилер мендилээрге «аскын адан, эрнин эңгин тепкен» чүве дег, харыылавас. Элээн өрү дужаалдыгларны көрүп каанда ол кайы ырактан-на мендидеп, мөгейгилээр. Оларның-биле чугаалажы бергенде безин бир янзы эдаар, эптиг-эвилээ, хенертен кежээлеп, оптуг-овуузунуг чугаалары төөтү-ле бээр. Ындыг кижилерге бодун кончуг төлептиг, угаанныг, чөпшүл дыннангыр кижи кылыр көрдүнер дээш, бүгү-ле оралдажыышкыннарны шыдавыже кыла бээр.

Оон дужаалы: Чаа-Хөл районнуң сан килдизиниң бюджет инспектору. Бо эрге-дужаалга ол саадаа-ла беш чыл ашкан. Ол бодун районда база бир элээн-улуг дужаалдыг кижилериниң бирээзи кылдыр көрдүнер.

«Бодун богда дег кылдыр» көрдүнер инспекторувус онаашкан ажыл-хереэн эренгейлеп, таарыштырып каап, чиик чаагай саадап олурар. Ол бодунуң кол хүлээлгези болур районнуң албан организация черлериниң бюджединиң чарыгдалының дугайын хайгаарап көрбейн турар. Ажылдың иштинче ханылап кирбейн, конторага олуруп алгаш, улуургак чоруун көргүзүп, телефон дамчыштыр чанчаттынып турда, 1959 чылдың дургузунда районнуң эмнелге чериниң сезен дөрт муң ажыг рубль ажыр чарыгдаттынган. Улус өөредилгезиниң шугумунда бюджеттин күүселдезинин дугайында чаңгыс-даа хынала ажыл кылбаанындан он тос муң рубль бюджеттен дашкаар чарыгдаттынган.

Щербакова бодунуң хууда ажылагыйы дээш чүткүй бергенде ол дег кырак кызыл, кызымак кижи кайда боор! Күрүнениң албан ажылынга шак ындыг кызымак боор чүве болза эки-ле чүве-дир ийин. Оон чуруттап олурар хуузунда бажынын улуг каас орду-дур оң деп, дөмейлей аарак чугаалап болур. Ол бажыңны туттурары-биле шаг-шаанда-ла узун хуусаалыг чээли-биле дөрт муң рубль алган. Ону төлээр дугайын эш Щербаковага чугаалаарга: «сан килдизиниң ажылдакчызы кижи мен, чээлини төлевес мен, турам-дыр оң» дигилээр. Ол хуузунда ийи саар инектиг, хөй дагаа, кастыг. Оларынга хамаарыштыр көдээ ажыл-агый үндүрүү төлээринден база-ла ойталап, «төлээрин-төлевезин хөцүм биле турам билир» дигилээр.

Үндүрүгү болгаш узун хуусаалыг чээлини төлээриниң дугайында айтырыгны районнуң банк эргелели Чаа-Хөл судунга барып кедүрген. Районнуң улус судунуң күүсекчизи эш Тюлюш Полуш бо дугайын Щербаковага эптиг-эвилеци-биле чугаалаарга, ол ону кижи аскынга эптешпес оо-хоран дег бак сөстер-биле шаанга киир-ле сөглээн.

Щербаковаңың чаңдан өске элдеп чиктиг аажызы шаандан тура-ла тывылган. Ажыы-биле чугаалаарга «хоочурап каданнаан азыг-дыр ийин». Сеңгу чеде ол болгаш организациязының ажылдакчыларын бодундан куду көөр, оларның-биле көрүшпес апарганы районнуң сан килдизиниң эргелекчизи эш Кунгаага болгаш өскелерге-даа билдингир. Сан килдизиниң эргелекчизиниң аңаа дааскан айтыышкыннарын Щербакова туразы четкенде күүседир, туразы четпээнде күүсетпес. Бо чылдың январь айда көдээ «Советтер кезин сургакчылап, районнуң улус өөредилге килдизиниң бухгалтер ажылынга биче када дузадан чедирип көрүцер» дээрге тоовaан.

Щербакова сан килдизиниң шугумунга ажылдап тура моон мурнунда база-ла бодунуң ажы-чаныныың талазы-биле «шылгарап» турган. 1955 чылда районнуң көдээ ажыл-агый инспекциязының бухгалтериязының отчёдун хынап турган, ол черниң санакчызы эш Соловьёваның бажын арага шили-биле кемдедир чара шаапкан. Айылга таваржып качыгдаан Соловьёва херекти суд черинге хомудап киирген. Щербакова бичии чаш уруглуг кижи боорга, ону кеземче хереэнден чайладып, алды айда шалыныың 50 хуузун тыртырар кылдыр шииткен. 1956 чылда база-ла элдепчиктиг ажы-чанын көргүзүп, чурум үреэш, администрация талазы-биле шыңгыы доңгулда алган.

Щербакованың чаңдан өске ажы-чанын эдип, ону томаартыр дугайында айтырыгны Чаа-Хөл райкүүскомунуң даргазы эш Доржуудайга болгаш сан килдизиниң эргелекчизи эш Кунгаага каш-даа катап тургускан. «Кижи чүве чугаалап болбаан, берге кижи-дир ийин, канчаар боор ону ам черле» деп ийи дарганың кайызы-даа ынча деп каар.

Щербакованы ёзулуг төлептиг, эки ажы-чаныг кижи кылдыр эдип алыры канчап черле шиитпирлеттинмес берге айтырыг болду ол?

Т. САЯН-ООЛ.

Обласка АГААР БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн обласка булуттагылап каап турар хүн болур. Чөөн районнарга чамдык черлерге хар чаар. Кызылга хар шоолуг чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы: даглыг черлерге — 2—7, чавыс черлерге — 10—15, а Кызылга—12—14 градус соок.

Редактор К. С. ШОЙГУ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

Бөгүн

«ВЛКСМ-ниң 30 чылы» (улуг залга): «Фуртуна»—12, 2.15, 4.15, 6.15, 8.15, 10.10 шактарда.

«ВЛКСМ-ниң 30 чылы» (биче залга): «Идиот» (1-ги кезээ) —3, 5, 7, 9 шактарда.

«Каа-Хем»: «Ак-көк согун» («Голубая стрела») —11.15, 1.15, 3.15 шактарда; «Чыл узамдыктыг орук» («Дорога длиною в год») —5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«Восток»: «Чаныш-сыныш дивес чүткүл» («Жажда») —1.15, 3.15, 5.15, 9.15 шактарда.

«ШЫН» СОЛУННУҢ 1960 ЧЫЛДА ЧАГЫЛДАЗЫ ҮРГҮЛЧҮЛЕП ТУРАР

Солун январь 1-ден эгелээш неделяда 6 үнүп турар.

«ШЫН» СОЛУННУ ЧАГЫДЫП АЛЫРЫНЫҢ ӨРТЗЗ:

чылда 60 руб.
6 айда 30 руб.
3 айда 15 руб.

Чагылганы харылзааның бүгү конторалары, салбырлары, бүдүүлгелерде, организацияларда, колхозтарда, совхозтарда хөй-ниити төлээлери хүлээп алыр.

НОМЧУНЧУЛАР! БИСТИҢ СОЛУНУВУСТУ ЧАГЫДЫП АЛЫҢАР!
СОЮЗ ПЕЧАТЬ.

Кызыл хоорайның Красноармейская кудумчузунда 231 дугаарлыг бажында чурттап турар хамааты Евгений Емельянович Чащин Кызыл хоорайның Рабочая кудумчузунда 323 дугаарлыг бажында чурттап турар кадзыы Нина Михайловна Чащинадан чарлыр дугайында херек кодурүп турар.

Ук херекти Кызыл хоорайның ийги участогунуң улус судунга көөр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 22-64, иштики информация килдизиниң 21-47, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт килдистериниң 23-35, чагаа килдизиниң 21-27, культура болгаш амыдырал килдизиниң 25-38, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 20-60.

ТС—00062. Чагыг № 490. Культура эргелериниң типографиязы.